

Віра під російським терором

Аналіз релігійної ситуації в Україні

Аналітична доповідь і рекомендації

MISSION
EURASIA

Місія Євразія
Департамент релігійної свободи

Лютий 2025

Брицин М., Васін М. **Віра під російським терором: Аналіз релігійної ситуації в Україні** / Франклін, Теннессі, США: Місія Євразія. – Київ: О. В. Пугач, 2025. – 52 с. – Електронне видання: <https://tinyurl.com/2025-ME-report-on-Ukraine-UKR>.

Доповідь Місії Євразія «Віра під російським терором» допоможе побачити реальну картину релігійного життя в Україні в умовах постійних повітряних атак і російської репресивної політики, яка впроваджується на територіях східних і південних регіонів, окупованих Росією внаслідок повномасштабного вторгнення. Це дослідження ґрунтується на задокументованих фактах і свідченнях близько 70 очевидців, які проливають світло на російські воєнні злочини та геноцид українського народу. Доповідь також містить експертний аналіз російської агресії проти України в її релігійному вимірі та рекомендації міжнародній спільноті для реагування. Ця публікація є продовженням дослідження Місії Євразія, опублікованого в доповіді «Віра під вогнем» у листопаді 2023 року.

Автор і дослідник:

Михайло Брицин, директор Департаменту релігійної свободи Місії Євразія (США)

Пресвітер Михайло Брицин закінчив Санкт-Петербурзький християнський університет зі ступенем бакалавра богослов'я. 2004 року здобув ступінь магістра гуманітарних наук, а 2014 року – магістра богослов'я в семінарії ТСМІ в Австрії. З кінця 1990-х років Михайло Брицин викладає практичне богослов'я в різних християнських навчальних закладах і виступає з доповідями на семінарах і конференціях із питань лідерства. Він служить пресвітером Церкви євангельських християн «Благодать» і є секретарем Міжконфесійної ради християнських церков у Мелітополі, Україна.

Редактор і співавтор:

Максим Васін, кандидат юридичних наук, директор із міжнародної адвокатури та досліджень Інституту релігійної свободи (Україна)

Маючи PhD у галузі права та закінчивши поглиблений курс «Релігія та верховенство права» в Оксфордському університеті (Велика Британія), Максим Васін керує дослідницькими проєктами, спрямованими на зміцнення релігійної свободи в усьому світі та сприяння багатоконфесійним ініціативам. Упродовж попередніх десяти років він також зосередився на проблемах російської релігійної політики та документуванні російських воєнних злочинів проти українських релігійних громад. Спеціалізуючись на релігійному законодавстві, міжконфесійному діалозі та державно-церковній співпраці, Максим Васін проводив тренінги з прав людини та релігійної свободи у співпраці з ООН, ОБСЄ та Радою Європи.

ISBN 978-966-8359-82-8 (WebPDF)

© Місія Євразія, США, 2025 (друкована версія)

© Видавець О. В. Пугач, 2025 (електронна версія)

Відповідальність за інформацію та погляди, викладені в цій публікації, лежить виключно на авторах і не відображає офіційної позиції партнерів і донорів Місії Євразія.

ЗМІСТ

1. ПЕРЕДМОВА	4
2. ДІЯЛЬНІСТЬ МІСІЇ ЄВРАЗІА.....	5
3. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	6
4. ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ.....	7
5. ГЕНОЦИДНИЙ ХАРАКТЕР ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ.....	11
6. ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕСИВНОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЇ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ	17
6.1. Російські репресії проти українських релігійних громад	17
6.2. Примус до перереєстрації релігійних громад згідно з російським законодавством	21
6.3. Російські атаки на керівників релігійних громад на окупованих територіях України	24
6.4. Порушення прав дітей на свободу віросповідання	29
7. РОЛЬ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ТА РЕЛІГІЇ ЗАГАЛОМ У РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ...	33
7.1. Використання Росією релігії як ідеологічної та пропагандистської зброї у війні проти України	33
7.2. Роль Української православної церкви під час російської агресії та її залежність від Московського патріархату.....	35
7.3. Маргіналізація УПЦ в українському суспільстві та зростання популярності автокефальної ПЦУ.....	37
7.4. Відповідь України на дії Росії з мілітаризації релігії та використання її як інструменту агресивної війни	38
7.5. Особливості Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій»	38
8. ВИСНОВКИ.....	40
9. РЕКОМЕНДАЦІЇ	41
10. ОСОБИСТІ ІСТОРІЇ СЛУЖИТЕЛІВ ЦЕРКОВ.....	43
Історія сім'ї Іллі та Катерини Кувшинових із Бердянська.....	43
Історія сім'ї Євгена та Олени з південного сходу України	46
11. ПІСЛЯМОВА.....	49

1. Передмова

Третій рік триває повномасштабне вторгнення військ Російської Федерації в Україну, яке супроводжується геноцидом місцевого населення та знищенням символів і проявів української ідентичності. Найбільший збройний конфлікт із часів Другої світової війни на території Європи вже призвів до загибелі сотень тисяч людей в Україні, як військових, так і цивільних. Крім того, внаслідок російської агресії близько 7 мільйонів українців були переміщені всередині країни та ще близько 7 мільйонів вимушено стали біженцями по всьому світу, рятуючись від російського терору.

Війна в Україні є згубною не лише тому, що гинуть люди й руйнується критично важлива цивільна інфраструктура. Внаслідок війни виникла глибока демографічна криза, знищуються історичні й культурні пам'ятки та релігійні цінності, зазнає непоправних втрат екологія. Знадобляться десятиліття для розмінування прифронтових територій.

Цілями російської армії в Україні є не лише військові об'єкти, енергетична й транспортна інфраструктура. Метою так званої спеціальної військової операції, яку оголосив російський диктатор Володимир Путін, є знищення української державності та народу України як нації й етносу відповідно до шовіністичної ідеології «русского міра». З цієї причини зазнають нападів українські церкви, мечеті та синагоги, переслідуються священнослужителі та активні віруючі. Заяви та дії російських посадовців на окупованих територіях України чітко свідчать про наміри знищити свободу віросповідання на користь монополії Російської православної церкви.

У Своєму вченні Ісус Христос сказав: «Пізнаєте істину, а істина вас вільними зробить!». Сьогодні, як ніколи, драматичне погіршення релігійної ситуації на територіях України, окупованих Росією, потребує правдивого та всебічного висвітлення. Доповідь Місії Євразія *«Віра під російським терором»* допоможе побачити реальну картину релігійного життя в Україні, яка для багатьох залишається прихованою через вир спотворених новин, звинувачень недоброчесних лобістів, відверто неправдивих заяв проросійських політиків і пропагандистів.

Наша попередня доповідь *«Віра під вогнем»*¹ висвітлювала ситуацію з релігійною свободою на територіях України, окупованих Росією, за період із лютого 2022 року до середини 2023 року. Продовжуючи наші зусилля з документування російських воєнних злочинів, у новому дослідженні ми подаємо огляд та аналіз релігійної ситуації в Україні у період із середини 2023 року до кінця 2024 року.

Ми продовжуємо наводити факти стійкості українських церков і релігійних громад в умовах безперервного російського терору та закликати міжнародну спільноту до рішучих дій, аби дати відсіч російській агресії й допомогти народу України подолати її руйнівні наслідки.

Михайло Брицин

Керівник департаменту релігійної свободи Місії Євразія

¹ Брицин М., Васін М. Віра під вогнем: досліджуючи релігійну свободу в умовах війни в Україні / Франклін, Теннессі, США: Місія Євразія, 2023. – 28 с. Електронний доступ: <https://bit.ly/2023-ME-report-on-Ukraine>.

2. Діяльність Місії Євразія

Місія Євразія є просвітницькою та благодійною організацією, зареєстрованою в США з неприбутковим статусом 501(c)(3). Організацію заснували 1991 року, відразу після розпаду Радянського Союзу, євангельські подвижники Петро й Аніта Дейнеки. Сьогодні під керівництвом Сергія Рахуби Місія Євразія та її філії працюють у 15 країнах, навчаючи, споряджаючи та мобілізуючи наступне покоління християнських лідерів, аби ті трансформували свої країни для Христа за допомогою цілісного служіння.

Завданням місії в усі роки була дієва допомога релігійним організаціям і суспільству загалом у подоланні наслідків комуністичної ери, відповідь на сучасні виклики в країнах і допомога в реалізації нових можливостей у духовній, соціальній та просвітницькій сферах.

2014 року Місія Євразія сформувала окремий підрозділ – Департамент релігійної свободи (Religious Freedom Initiative) – для моніторингу ситуації з релігійною свободою, координації дій команд Місії Євразія в різних країнах і розроблення рекомендацій для їхнього служіння².

2022 року, з початком повномасштабного російського вторгнення в Україну, Місія Євразія спрямувала зусилля насамперед на подолання гуманітарних криз і задоволення критичних потреб мешканців прифронтових регіонів і внутрішньо переміщених осіб. Окрім того, вона постійно досліджує ситуацію зі свободою віросповідання на українських територіях, тимчасово окупованих Росією, аби реагувати на переслідування релігійних меншин і своєчасно надавати їм допомогу.

На сьогодні головними напрямками роботи Департаменту релігійної свободи в регіонах діяльності Місії Євразія є такі:

- моніторинг ситуації в релігійній сфері й аналітична діяльність;
- допомога служителям церков на окупованих і звільнених територіях України;
- представлення і захист інтересів релігійних громад і служителів;
- духовно-психологічна реабілітація служителів церков;
- консультативна допомога релігійним громадам у відновленні їхньої діяльності та структури управління, а також поновленні документів, втрачених або конфіскованих російською владою;
- підтримання внутрішньоукраїнського та міжнародного діалогу з питань захисту свободи віросповідання в Україні під час російського вторгнення.

² Звіти та інформацію про іншу діяльність Департаменту релігійної свободи можна знайти на сайті Місії Євразія: <https://missioneurasia.org/religious-freedom/>.

3. Методологія дослідження

Для моніторингу ситуації з релігійною свободою в Україні та підготовки доповіді «Віра під російським терором» дослідники Місії Євразія провели близько 50 особистих інтерв'ю із серпня 2023 року до грудня 2024 року. Додатково було проведено 20 інтерв'ю з проблематики «промивання мізків» учням шкіл на територіях України, окупованих Росією, нав'язування дітям ідеології рашизму та обмеження їхнього права на релігійне виховання. Висновки стосовно цього питання наведено в окремому розділі доповіді.

Інтерв'ю проводили з представниками всіх християнських конфесій України: православними, греко- та римо-католиками, протестантами різних напрямів (баптистами, християнами віри євангельської, адвентистами, харизматами, менонітами тощо). Дослідники Місії Євразія опитали керівників і служителів всеукраїнських і обласних релігійних об'єднань (церков і єпархій), серед яких єпископи, священники, пастори, диякони та відповідальні за різні напрями церковного служіння.

Представники Місії Євразія постійно комунікують із тими, хто продовжує релігійну діяльність і соціальне служіння на територіях Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей, контрольованих Росією. Для забезпечення осіб, які дали інтерв'ю, їхніх рідних та одновірців, що залишаються на окупованій території України, деякі джерела подано анонімно. Також в окремих цитатах свідомо не згадуються назви населених пунктів, релігійних громад та інші деталі.

Перелік скорочень

ДЕСС – Державна служба України з етнополітики та свободи совісті

ЄХБ – євангельські християни-баптисти

ПЦУ – Православна церква України, яка 2019 року отримала автокефалію від Вселенського патріарха

РКЦ – Римсько-католицька церква в Україні

РПЦ – Російська православна церква

УГКЦ – Українська греко-католицька церква

УПЦ – Українська православна церква, яка перебуває в канонічному зв'язку з Московським патріархатом

ФСБ – Федеральна служба безпеки Російської Федерації (колишній КДБ)

ХВЕ – християни віри євангельської (п'ятидесятники)

4. Історичний контекст

Навіть за часів Радянського Союзу Україна відрізнялася від інших республік наявністю на її території великої кількості релігійних громад. Попри намагання тоталітарного режиму Комуністичної партії обмежити діяльність церков і контролювати їхнє духовне життя віруючі України демонстрували вірність своїм переконанням і сміливо обстоювали їх.

Із відновленням державної незалежності України 1991 року спільноти віруючих отримали новий стимул для розвитку. Демократична українська влада відмовилася від заборони діяльності релігійних громад. Мережа цих громад у країні за перші п'ять років незалежності збільшилася майже вдвічі (до близько 20 тисяч – 1995 року), а за двадцять років – учетверо (до 35,1 тисячі – 2020 року)³.

Державну реєстрацію отримали релігійні центри, місії, богословські заклади освіти, дитячі та молодіжні громадські організації. При церквах активно діяли центри ресоціалізації, які допомагали звільнитися від наркотичної, алкогольної, ігрової та інших форм залежності на підставі біблійних цінностей. У цей час також розвивалися християнські та інші релігійні медіа, які поширювали віровчення та духовно-просвітницьку інформацію через радіо, телебачення та Інтернет. Щороку посилювався вплив релігійних громад на суспільство, яким закон дав *«право брати участь у громадському житті, а також використовувати нарівні з громадськими об'єднаннями засоби масової інформації»*⁴.

Протягом останніх тридцяти років через розуміння свого історичного коріння та культурних традицій в українських християн формувалася сучасна національна ідентичність. Феномен наявності кількох православних церков (ПЦУ та УПЦ), двох католицьких (РКЦ та УГКЦ) та різних деномінацій протестантів (баптисти, п'ятидесятники, адвентисти, лютерани, меноніти

тощо) унеможлиблює домінування однієї християнської конфесії над іншими. І хоча певні політичні сили намагалися заручитись підтримкою певних релігійних кіл у боротьбі за владу, в Україні ці спроби не були настільки результативними, як це можна побачити у відносинах Кремля та Російської православної церкви.

3 Vasin, M. Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations as a Voice for Justice and Humanity during the Russian Invasion. *The War in Ukraine and the Religious Communities. Review of Ecumenical Studies*, vol. 15, issue 3 (December 2023): 429-458, 430. Електронний доступ: <https://sciendo.com/article/10.2478/ress-2023-0028>.

4 Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», стаття 5. Електронний доступ: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>

Московське православ'я не залишило поза увагою розвиток українського християнства. З перших років відновлення незалежності України Російська православна церква не полишала спроб зберегти контроль на її території. Обрання 2009 року Кирила (Гундяєва) патріархом Московським стало початком посилення як політичного, так і релігійного тиску Росії на Україну. Відтоді розпочалась експансія шовіністичної ідеології «руського міра» з її імперськими концептами «Святої Русі» та «братства трьох народів». За допомогою цих та інших пропагандистських наративів Росія виправдовує збройну агресію проти України та встановлення фактичного контролю над владою в сусідній Білорусі.

Події Революції гідності 2013–2014 років іще більше поглибили різницю в ціннісних орієнтирах релігійних спільнот України та Росії. Українські церкви підтримали громадські протести на Майдані Незалежності в Києві та інших українських містах як боротьбу проти корупції та свавілля влади, за демократію та європейську інтеграцію. Натомість російські релігійні об'єднання підтримували лінію Кремля, сприймаючи ці події як спробу державного перевороту. Подальша окупація Росією півострова Крим і частини Донецької та Луганської областей 2014 року супроводжувалася жорстокими переслідуваннями українських церков і релігійних громад, які російська влада розглядала як загрозу для свого режиму. Винятком були лише парафії УПЦ, які зберігали єдність із Московським патріархатом).

На територіях Донецької та Луганської областей, контрольованих Росією, опинилися близько 70% протестантських церков цього регіону, які стикнулися з тотальним свавіллям із боку як російських військових, так і окупаційної влади. Протягом перших двох років (2014–2015) утиски українських церков здебільшого були ініційовані місцевими проросійськими колаборантами та представниками православної церкви Московського патріархату. Проросійські православні священники східних і південних регіонів України здавна виявляли ненависть до релігійних меншин, передусім

Жінка з двома дітьми перетинає кордон, щоб покинути Україну після вторгнення Росії

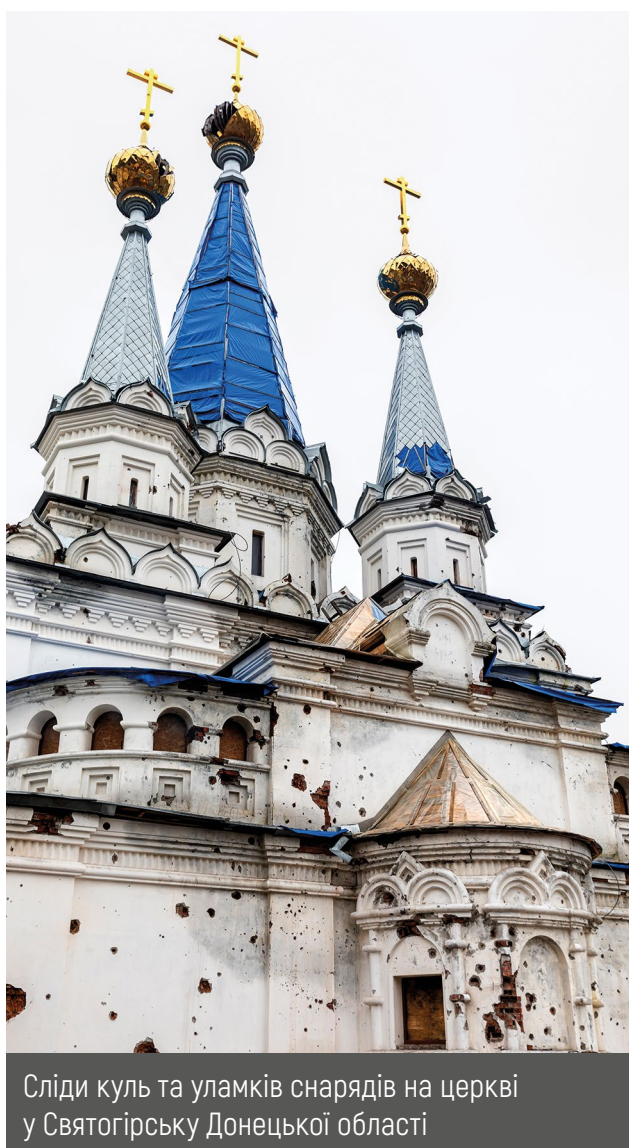
Peter Lazari/AFP via Getty Images

протестантів, за їхню активну евангелізаційну та соціальну діяльність, намагаючись усунути конкуренцію за допомогою місцевої влади. Іншим подразником для проросійських сил була активна діяльність українських церков різних конфесій із доставки гуманітарної допомоги від одновірців із підконтрольної уряду України території та розподілу її серед місцевого населення, яке через російське вторгнення опинилося на межі виживання.

Надалі утиски українських церков і релігійних громад лише посилювалися через безпосередню залученість російських спецслужб, зокрема ФСБ, до закріплення російської влади на захоплених територіях України. Серед способів боротьби з нелояльними релігійними громадами були брехливі доноси про антиросійську чи екстремістську діяльність і підкидання забороненої літератури під час обшуків. Так сталося з

одним із пасторів на Луганщині, що стало формальною підставою для подальшого звинувачення його в нібито створенні екстремістської організації.

Інший випадок відбувся також на Луганщині, де переслідування євангельських християн-баптистів (ЄХБ) почалися на підставі сфальсифікованого листа нібито від релігійного центру в Києві до луганських віруючих, у якому містився заклик: «Тримайтеся, скоро вас звільнять!». Навіть поверховий аналіз цього листа засвідчив, що це була провокація російської влади для визнання екстремістською організацією

Drop of Light/ Shutterstock.com

Сліди куль та уламків снарядів на церкві у Святогірську Донецької області

Всеукраїнського союзу церков ЄХБ. У підсумку керівництво так званої ЛНР свавільно й без суду заборонило діяльність цього українського релігійного центру та почало переслідувати баптистів, без жодних доказів звинувачуючи їх в екстремізмі.

У 2016–2018 роках самопроголошена влада «ДНР» та «ЛНР»⁵ почала впроваджувати «закони», скопійовані в Росії, для легалізації репресивної політики щодо українських церков та інших релігійних меншин. 2018 року всі релігійні громади цих регіонів були зобов'язані пройти обов'язкову перереєстрацію, яка передбачала розрив стосунків із українськими релігійними центрами. Однак і це не гарантувало збереження статусу юридичної особи та права власності на церковне майно, оскільки російська влада в Донецьку та Луганську прагнула зміцнити монополію православної церкви Московського патріархату, утискаючи решту релігійних громад. За всі роки російського панування на Луганщині не було перереєстровано жодної протестантської церкви – всі вони втратили юридичний статус і майнові права. Натомість для парафій УПЦ влада «ДНР» та «ЛНР» передбачила спрощену процедуру легалізації на підставі нових «законів»⁶.

Під гнітом репресивного законодавства та свавілля російської влади віруючі на територіях Донеччини, Луганщини та Криму, окупованих Росією, і далі проводили богослужіння та збиралися для молитов по домівках на свій страх і ризик. Час від часу до правозахисників надходила інформація з різних міст і селищ про те, що російська влада викривала, влаштовувала рейди та забороняла богослужіння незареєстрованих церков і підпільні домашні зібрання віруючих.

Утиски українських релігійних громад здійснювала місцева проросійська влада, ФСБ або підрозділи так званого російського православного козацтва, часто за підтримки

5 «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка» – квазідержавні утворення на території частини Донецької та Луганської областей України, самопроголошені сепаратистами у квітні 2014 року за військової підтримки Росії.

6 Васін М. Свобода віросповідання під прицілом: Російський терор на окупованих територіях Східної України / Київ: Інститут релігійної свободи, 2018. – С. 10, 15. Електронний доступ: <https://lockedfaith.org/files/2018.10-IRF-Report-on-Donbas-region-UKR.pdf>.

Українська сім'я проходить повз пошкоджений будинок у Маріуполі, Донецька область

AFP/Getty Images

місцевих священників УПЦ⁷. Десятки служителів церков, мечетей, синагог та активних віруючих зазнали репресій за відмову співпрацювати з російською владою. На територіях України, окупованих Росією, поширилися свавільні арешти, ув'язнення через надумані звинувачення в екстремізмі, тортури та примусова депортація на територію, підконтрольну уряду України. Часто російська влада забороняла депортованим українським релігійним діячам повертатися додому під страхом ув'язнення.

Протягом 2014–2022 років, до повномасштабного вторгнення Росії в Україну, близько сотні церковних споруд та інших релігійних будівель на територіях Донецької та Луганської областей були зруйновані або захоплені, пограбовані та використовувалися не за призначенням російськими військовими чи владою, контрольованою з Росії.

У січні 2023 року Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) підтвердив у своєму рішенні, що де-факто від 11 травня 2014 року саме Росія, а не сепаратисти,

здійснювала ефективний контроль над територіями самопроголошених «ДНР» та «ЛНР» на сході України⁸. Також у червні 2024 року ЄСПЛ визнав наявність систематичних порушень прав українських громадян російською владою з початку окупації Криму в лютому 2014 року. Зокрема, судді наголосили, що на півострові було порушено такі визначені в Європейській конвенції права, як право на життя, заборона катування та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, право на свободу та особисту недоторканність, право на справедливий суд, відсутність покарання без закону, свобода віросповідання, свобода вираження поглядів, свобода зібрань, заборона дискримінації тощо⁹.

З огляду на це, саме Росія є відповідальною за brutальні порушення прав людини та систематичні переслідування релігійних меншин на Донеччині та Луганщині, а також у Криму протягом останніх десяти років.

7 Коли Бог стає зброєю: Переслідування за релігійними переконаннями в ході воєнного конфлікту на сході України / Центр громадянських свобод, Міжнародне партнерство за права людини. – Київ, 2015. – С. 8–10. Електронний доступ: <https://bit.ly/2015-Report-on-Ukraine-UKR>.

8 <https://www.radiosvoboda.org/a/rishennya-sudu-yespl-rosiya-vidpovidalna-za-donbas/32240172.html>

9 <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-espl-rosia-krym/33008356.html>

5. Геноцидний характер повномасштабного вторгнення Росії в Україну

З 2014 року Росія приховувала свою військову присутність у східних регіонах України, намагаючись обманути західний світ пропагандою про сепаратистські рухи на Донеччині та Луганщині. Однак 24 лютого 2022 року російський диктатор Володимир Путін оголосив про відкрите повномасштабне збройне вторгнення Росії в Україну, що означало війну проти українського демократичного устрою, громадянських свобод і релігійного плюралізму. Головною метою Кремля було повалення українського уряду, встановлення військового контролю над усією територією України та знищення будь-яких символів і ознак української ідентичності.

Імперські амбіції очільника Росії ґрунтуються на шовіністичній ідеології «русского міра», яка заперечує існування України як суверенної держави та українського народу як етносу та нації. Російське суспільство загалом підтримує цю ідеологію, як і збройну агресію проти України, завдяки багаторічному розпалюванню ненависті проти українців у російських медіа. Це стало причиною багатьох звірств, які російські військові вчиняли на території України, включно з катуваннями, зґвалтуваннями, розстрілами місцевого цивільного населення, що не оминуло й релігійних діячів різних конфесій¹⁰.

Для Росії стало звичним порушувати міжнародне гуманітарне право та скоювати воєнні злочини, атакуючи крилатими та балістичними ракетами й дронами з вибухівкою об'єкти цивільної інфраструктури майже в усіх регіонах України. Цілями регулярних повітряних атак часто були лікарні, пологові будинки, школи, продуктові склади, об'єкти енергопостачання, музеї, бібліотеки та сотні релігійних споруд. Третій рік триває майже щоденний терор цивільного населення України, яке через руйнування критичної енергетичної інфраструктури залишається без опалення взимку, кондиціонування влітку, можливості готувати та зберігати їжу, отримувати

невідкладні медичні послуги. Разом із цілеспрямованим руйнуванням культурної та релігійної спадщини України такі дії Росії містять явні ознаки злочину геноциду українського народу та злочинів проти людства¹¹.

Українські біженці на Львівському залізничному вокзалі чекають на потяг, щоб втекти від російського вторгнення до Європейського Союзу

10 Васін М. Вплив російського вторгнення на релігійні громади в Україні / Інститут релігійної свободи. – Київ: О.В. Пугач, 2024. – 28 с. Електронний доступ: <https://bit.ly/2024-IRF-Report-Ukraine-ua>

11 Васін М., Коваль Д., Козловський І., Заєць А. Російський наступ на релігійну свободу в Україні. Дослідження, аналітика та рекомендації / Інститут релігійної свободи. – Київ: О. В. Пугач, 2022. – С. 23–27. Електронний доступ: <https://irf.in.ua/files/publications/2022.09-IRF-Ukraine-report-UKR.pdf>

З початком відкритої та повномасштабної агресії в лютому 2022 року цілеспрямовані релігійні переслідування поширилися на нові території, захоплені російськими військами, до яких додалася частина Запорізької та Херсонської областей на півдні України. Росія залишається у списку «країн, що викликають особливе занепокоєння» (Country of Particular Concern), згідно з Міжнародним актом США про свободу віросповідання 1998 року, оскільки є єдиною країною, яка не лише утискає релігійну свободу власних громадян, а й «поширила свої репресивні практики на сусідню державу за допомогою військового вторгнення та окупації»¹².

У доповіді Місії Євразія за 2023 рік «Віра під вогнем» викладено хронологію подій, пов'язаних із запровадженням репресивної релігійної політики Росії проти українських церков і релігійних громад. Окрім погроз, допитів, свавільних арештів, російська окупаційна влада також широко практикує незаконні ув'язнення та засудження за сфальсифікованими звинуваченнями в екстремізмі, тортури й навіть убивства. Водночас російські військові конфіскують і

грабують церковні будівлі, спилують хрести та використовують молитовні будинки для потреб окупаційної влади. Відібравши церкви та інші релігійні споруди, російські спецслужби здійснюють рейди на домашні зібрання віруючих, позбавляючи їх будь-якої можливості сповідувати свою віру разом, підтримувати одне одного та звершувати соціальне служіння серед нужденних місцевих жителів¹³.

Російські утиски релігійної свободи відбуваються як у містах, так і в невеликих селищах. Вони спрямовані проти церков усіх християнських деномінацій: православних, католиків, протестантів, а також членів мусульманських спільнот, Свідків Єгови та інших релігійних меншин, які відмовилися співпрацювати з окупаційною владою та увійти до складу російських релігійних об'єднань. Так, свавільний арешт, тортури і незаконне ув'язнення протягом 262 днів пережив священник УПЦ **Ігор Новосільський**, який не послухався вимог російської влади на Херсонщині відмовитися від української мови та напяму підпорядкуватися Російській православній церкві¹⁴.

Наслідки російського авіаудару у Запоріжжі 8 січня 2025 року

Zaporizhzhia RSA

12 Звіт Комісії США з міжнародної релігійної свободи, оприлюднений 2018 року: <https://www.uscirf.gov/sites/default/files/2018USCIRFAR.pdf>

13 Брицин М., Васін М. Віра під вогнем: досліджуючи релігійну свободу в умовах війни в Україні / Франклін, Теннессі, США: Місія Євразія, 2023. – 28 с. Електронний доступ: <https://bit.ly/2023-ME-report-on-Ukraine>

14 Свідчення священника Ігоря Новосільського для Інституту релігійної свободи: <https://youtu.be/2rxikO3J49Q>.

Метою переслідувань українських релігійних діячів і активних віруючих є примус їх до співпраці для закріплення російської влади на окупованих територіях України, виявлення та усунення нелояльних місцевих жителів, викорінення будь-яких проявів інакомислення та української ідентичності. Найкращою долею для жертв російських репресій є примусова депортація за межі українських територій, які контролює Росія, або спроможність самостійно втекти, не чекаючи розправи з боку окупаційної влади.

Контрасту ситуації додає той факт, що в інших регіонах, підконтрольних уряду України, зберігається високий рівень релігійної свободи, й це дає змогу церквам різних конфесій і будь-яким релігійним меншинам уповні задовольняти духовні потреби віруючих і провадити масштабну соціальну діяльність, зокрема й отримання

та розподіл гуманітарної допомоги. За оцінкою Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, «в Україні є свобода віросповідання під час воєнного стану, і різні церкви, користуючись цією свободою, здійснюють свою духовну та гуманітарну діяльність в українському суспільстві»¹⁵.

На відміну від російської агресії 2014–2021 років, під час повномасштабного вторгнення в жодному регіоні України цивільне населення не може почуватися в безпеці. Це стосується також спільнот віруючих і релігійної інфраструктури, оскільки внаслідок російських повітряних атак зруйновано сотні храмів, мечетей, синагог та інших релігійних споруд навіть у віддалених регіонах на заході України.

За даними Інституту релігійної свободи, впродовж 2022–2023 років, зокрема під час боїв за Київ, в Україні було повністю знищено, пошкоджено або розграбовано щонайменше 630 релігійних об'єктів. Найбільше їх постраждало внаслідок російських обстрілів крилатими та балістичними ракетами, дронами з вибухівкою й артилерією, зокрема через цілеспрямовані обстріли цивільних об'єктів. Крім того, практика захоплення релігійних споруд російською армією та використання їх як військових баз або для прикриття вогневих позицій призводить до ще більших руйнувань церков та інших релігійних споруд в Україні внаслідок бойових дій¹⁶.

Протягом 2024 року Росія посилила повітряні атаки на цивільну інфраструктуру в різних регіонах України та проводила наступальні наземні операції на сході. Це спричинило **зростання кількості зруйнованих і пошкоджених релігійних споруд в Україні щонайменше до 650 об'єктів.**

Лише протягом серпня-вересня внаслідок російської агресії руйнувань зазнали більш як десять церков і релігійних споруд:

- **7 серпня** внаслідок російського бомбардування було пошкоджено молитовний будинок УПЦ у Юнаківській

¹⁵ <https://vrciro.ua/ua/news/uccro-meeting-with-the-ctc-delegation>

¹⁶ Резюме дослідження Інституту релігійної свободи (Україна) станом на 1 грудня 2023 року: <https://irf.in.ua/files/publications/2024.01-IRF-Ukraine-report-summary-ENG.pdf>

сільській громаді **Сумської області**. Потужною вибуховою хвилею вибито вікна, двері, пошкоджено дах і покрівлю й навіть стіни будівлі¹⁷.

- **11 серпня** російська ракета знищила храм священномученика Кипріяна і мучениці Юстини УГКЦ в селищі Антонівка **Херсонської області**. Це вже друга атака на цю церковну споруду. Напередодні, 9 серпня, через скидання вибухівки з дрона в ній спалахнула пожежа. Тоді парафіяни та місцеві жителі власними силами загасили вогонь та вберегли святиню¹⁸.
- **21 серпня** прицільним вогнем із важкої артилерії з лівобережжя Херсонщини, окупованого російськими військами, було знищено комплекс споруд при ставропігійній парафії Різдва Пресвятої Богородиці ПЦУ в селищі Антонівка **Херсонської області**. Постраждав будинок настоятеля парафії з майном, бібліотека, хрестильне приміщення, будинок співпрацівників із майном, гараж, парафіяльний склад, просфорня. Вибухом від снаряду було вбито 86-річну парафіянку, яка мешкала поруч¹⁹.
- **25 серпня** внаслідок російського авіаційного обстрілу постраждав храм УПЦ в одному із селищ Бездрицької сільської громади **Сумської області**. В храмі вибуховою хвилею пошкоджено стелю й покрівлю, двері, вибито вікна. Обійшлося без людських жертв²⁰.
- **26 серпня** російські війська вчетверте обстріляли 110-річний храм Різдва Пресвятої Богородиці УПЦ в селищі Новоекономічне **Донецької області**. Внаслідок атаки дроном із вибухівкою будівля зайнялася. Через небезпеку повторних обстрілів рятувальники

Пошкоджена церква в селищі Новоекономічне, Донецька область

змогли загасити пожежу лише вранці наступного дня. Повністю вигорів центральний купол і малий купол поряд із ним. Раніше, 8 липня, храм зазнав серйозних руйнувань унаслідок обстрілу селища російськими військовими з реактивних систем залпового вогню «Смерч»²¹.

- **2 вересня** Росія атакувала **Київ**, спрямувавши туди понад десяток крилатих і близько десятка балістичних ракет. Внаслідок повітряної атаки серед інших цивільних об'єктів зазнав пошкоджень Ісламський культурний центр Духовного управління мусульман Автономної Республіки Крим, а також розташована в ньому мечеть. Вибуховою хвилею вибито вікна, двері, в одному залі впала стеля²².
- **2 вересня** через російський обстріл пошкоджено храм у Новгород-Сіверському районі **Чернігівської області**, а також сталося загоряння 38

17 <https://tinyurl.com/33x5rkju>

18 <https://ugcc.ua/data/na-hersonshchyni-rosiyany-zruynuvaly-hram-ugkts-5262/>

19 <https://uaorthodox.com/archives/6138>

20 <https://tinyurl.com/3wfj8tdf>

21 <https://tinyurl.com/22e9275x>

22 <https://tinyurl.com/mw776txc>

домогосподарств (житлових будинків та господарських споруд)²³.

- **4 вересня** внаслідок російської ракетної атаки постраждав храм УПЦ в ім'я священномученика Онуфрія в місті Кривий Ріг **Дніпропетровської області**. Вибуховою хвилею було вибито вікна, пошкоджено окремі деталі іконостасу, фрески, вітражі та інші елементи зовнішнього та внутрішнього оздоблення храму²⁴.
- **4 вересня** Росія атакувала **Львівщину** крилатими й аеробалістичними ракетами та дронами з вибухівкою. Ушкоджень зазнали 188 цивільних будівель, зокрема житлові будинки, п'ять навчальних закладів, два центри творчості, дві медичні установи, а також дві церковні споруди – храм святого Юрія Переможця ПЦУ та храм святих Ольги і Єлизавети УГКЦ в готичному стилі²⁵.
- **12 вересня** внаслідок російського мінометного обстрілу міста Нікополь **Дніпропетровської області** було зруйновано старовинний храм УПЦ на честь ікони Божої Матері «Знамення», побудований 1912 року. Влучання в будівлю сталося близько 10 ранку під час Божественної літургії. Російський снаряд поцілів у дах, почалася пожежа. Було вщент зруйновано покрівлю, купольну частину та знищено внутрішнє оздоблення храму²⁶.
- **22 вересня** під час російської атаки дронами з вибухівкою по мирному населенню села Садове **Херсонської області** один зі снарядів упав на храм в ім'я святителя Миколая Чудотворця УПЦ. Снаряд із запальною сумішшю спричинив пожежу, внаслідок чого будівля повністю згоріла. Із парафіян ніхто не постраждав²⁷.

Релігійні споруди, включно з пам'ятками архітектури, руйнуються не лише внаслідок цілеспрямованого або хаотичного обстрілу Росією цивільної інфраструктури України. Також російська окупаційна влада в насильницький спосіб відбирає у віруючих їхні храми, молитовні будинки та іншу власність. Часом репресивні дії російських силових структур проти українських релігійних громад відбуваються за ініціативи та підтримки осередків Російської православної церкви.

Так, **28 квітня**, якраз у Страсний тиждень перед Великоднем, у селі Олександрівка Скадовського району **на Херсонщині** Російська православна церква (РПЦ) не лише відібрала храм у парафії УГКЦ, а й здійснила святотатство – «переосвятила»

Російська ракета зруйнувала Спасо-Преображенський кафедральний собор УПЦ в Одесі 23 липня 2023 року

23 <https://tinyurl.com/55z3mmu6>

24 https://risu.ua/vibuhova-hvilya-vibila-vikna-u-hrami-upc-mp-v-krivomu-rozi_n150719

25 https://risu.ua/dva-hrami-u-lvovi-zaznali-poshkodzen-vnaslidok-ninishnoyi-rosijskoyi-agresiyi_n150707

26 <https://ukranews.com/ua/news/1033961-u-nikopoli-u-rezultati-obstrilu-rf-znyshheno-hram-1912-roku>

27 <https://tinyurl.com/ydyp985r>

його. Обряд «освячення» захопленого храму звершували співробітник відділу Джанкойської єпархії РПЦ зі взаємодії зі збройними силами Російської Федерації священник Сергій Саміщенко й так званий благочинний Скадовського церковного округу протоієрей Микола Канюка²⁸.

Крім того, Російська православна церква разом із окупаційною владою продовжувала знищувати парафії Православної церкви України в Криму, окупованому Росією з 2014 року. 2023 року із 45 парафій ПЦУ в Криму залишилося 11. Однак **протягом 2024 року російська влада позбавила ПЦУ останніх храмів в Криму**, які перебували в її власності та користуванні.

Зокрема, **30 серпня в Євпаторії** російська влада зруйнувала Хрестовоздвиженський храм ПЦУ, знищивши дерев'яну будівлю колісним бульдозером²⁹. Пізніше, **4 жовтня**, вона опечатала храм «Воскресіння Христове» ПЦУ в селищі Біюк-Онлар (Октябрьське) **Курманського району** в Криму³⁰.

Київ - 8 липня 2024 року: Густий дим від пожеж піднімається над центром міста після російської ракетної атаки

28 https://risu.ua/okupanti-pereveli-u-moskovskij-patriarhat-greko-katolickij-hram-na-hersonshchini_n147969

29 <https://investigator.org.ua/ua/news-2/novosti-krym/269595/>

30 <https://suspilne.media/crimea/853563-okupanti-opecatili-se-odin-hram-krimskoi-eparhii-pcu-u-krimu/>

6. Особливості репресивної релігійної політики Росії на окупованих територіях України

6.1. Російські репресії проти українських релігійних громад

Під час повномасштабного вторгнення Росія активно використовувала релігію як інструмент ведення війни й досягнення власних військових і геополітичних цілей. З одного боку, Російська православна церква на чолі з патріархом Московським Кирилом, а також інші російські релігійні лідери публічно виправдовували так звану спеціальну військову операцію, мотивували російське суспільство підтримувати агресивну війну та фактичний геноцид українського народу. З іншого боку, російська влада на нових захоплених територіях на сході та півдні України активно тероризувала українські релігійні спільноти різних конфесій, спонукаючи їх до колабораціонізму або фізично припиняючи їхнє існування в разі незгоди.

Верховний архієпископ **Святослав Шевчук**, глава Української греко-католицької церкви, заявив про фактичну ліквідацію

всіх парафій УГКЦ на українських територіях, окупованих Росією, що стало наслідком заборони цієї церкви російською владою наприкінці 2022 року:

«На окупованих територіях нашу Церкву ліквідовано. Зокрема так званими державними актами. Наприклад, це сталося на окупованій частині Запорізької області³¹. Заборонено там також інститут соціального служіння нашої церкви. Наприклад, "Карітас Україна" або таку спільноту чоловіків-католиків, як "Лицарі Колумба". На окупованих територіях сьогодні фактично немає жодного католицького священника – греко-католицького чи римо-католицького... На тих територіях, куди приходить Росія, повертаються сталінські часи, духівництво репресують»³².

Церква Різдва Пресвятої Богородиці, зруйнована російськими військовими

Eugene Symonenko / Shutterstock.com

31 <https://tinyurl.com/yy4v7h7z>

32 <https://tinyurl.com/3jr5ctb7>

Глави протестантських деномінацій України також зазначають, що на підконтрольних Росії територіях кількість їхніх церков за два роки зменшилася в десятки разів. До кінця 2022 року російські окупаційні адміністрації оголосили про заборону діяльності найактивніших церков і релігійних громад, які займалися соціальним служінням і надавали гуманітарну допомогу місцевому населенню.

Керівникам заборонених церков і релігійних громад також заборонялося вести релігійну та громадську діяльність, зокрема реєструвати нові релігійні громади, займатися місіонерством, волонтерством тощо. Більшість таких релігійних діячів через відмову співпрацювати з російською владою ставали жертвами жорстоких репресій: їх свавільно заарештовували, катували, тримали за ґратами в нелюдських умовах. Частина з них насильно депортували за межі українських територій, окупованих Росією³³, а інші самі вирішили виїхати перед загрозою неминучих арештів і ув'язнень за сфабрикованими звинуваченнями в екстремізмі чи шпигунстві³⁴.

До літа 2023 року **російська влада поступово заборонила всі релігійні організації** на окупованих територіях Запорізької та Херсонської областей, окрім лояльних парафій УПЦ, які перейшли у пряме підпорядкування РПЦ. У Бердянську, Мелітополі та інших населених пунктах російські військові здійснили рейди по церквах і домах служителів та провели там обшуки без жодних законних підстав. Під час обшуків вилучали церковну документацію, ключі, телефони, комп'ютери тощо. Проведення богослужінь у церковних будівлях заборонили. Більшість храмів залишаються зачиненими донині.

Російська влада часто оголошує зачинені церкви безхазяйною власністю та **конфісковує під потреби окупаційної адміністрації, змінюючи їхній профіль**. Керівництву

церков не дають можливості вивезти звукове та інше обладнання, документи й навіть особисті речі. Майно релігійних громад у захоплених будівлях розграбовують російські військові, представники російської влади чи мародери, знищують або використовують не за призначенням.

Відомі випадки, коли **російська влада конфісковувала навіть приватні будівлі**, де відбувалися зустрічі домашніх церков і зібрання віруючих³⁵.

«Захоплені не тільки церковні будівлі. Будинки наших священників теж захоплені. Туди заселили якихось приїжджих, які потрібні російській владі. В церковні будівлі, які залишаються без нагляду, вторгаються безхатченки. Грабувати церкви їм ніхто не забороняє»³⁶.

На служителів і членів релігійних громад, які залишилися на окупованих Росією територіях, **чиниться постійний тиск, аби змусити їх отримати російські паспорти**. Окупаційні адміністрації вимагають перереєструвати релігійні громади згідно з російським законодавством, шантажуючи їх втратою статусу юридичної особи та майнових прав на церковні споруди й іншу власність. Російські посадовці часто кажуть: *«Зареєструєте громаду згідно з російським законодавством – тоді отримаєте свій молитовний будинок назад»³⁷.*

Однак така перереєстрація неможлива без набуття російського громадянства керівником і членами релігійної громади, які є її формальними засновниками. Ба більше, навіть на свавільно заарештованих, незаконно ув'язнених чи полонених релігійних діячів та інших цивільних осіб чиниться тиск, щоб вони набули російського громадянства та втратили шанс повернутися до України внаслідок обміну полоненими.

33 Особисте інтерв'ю для Місії Євразія № 16.

34 Особисті інтерв'ю для Місії Євразія № 9, 10, 19.

35 Особисте інтерв'ю для Місії Євразія № 24.

36 Особисте інтерв'ю для Місії Євразія № 12.

37 Особисті інтерв'ю для Місії Євразія № 20, 23 та інші.

Репресивні дії російських військових і спецслужб разом із шаленим тиском із боку підконтрольних медіа та пропагандистів створюють на окупованих територіях **атмосферу ненависті до українців, які зберігають свою національну ідентичність, і до незгодних із російським режимом.** Утискаючи свободу слова, зібрань, релігії та переконань, російська окупаційна влада натомість поширює серед місцевого населення настрої взаємної недовіри, підозр і страху. Заохочуються доноси одне на одного для виявлення інакодумців, противників російського вторгнення, потенційних шпигунів і диверсантів. Однак жертвами таких доносів часто стають віруючі неправославних конфесій і волонтери, які активно служать нужденним, а також мешканці з будь-яким проявом української ідентичності.

Подібно до радянських часів, **християни-протестанти є особливою мішенню для нападів російської окупаційної влади,** найчастіше стаючи жертвами погроз, наклепів і доносів³⁸. Їх шельмують і стигматизують, образливо називаючи «сектантами», «західними шпигунами», «агентами ЦРУ», «екстремістами» тощо.

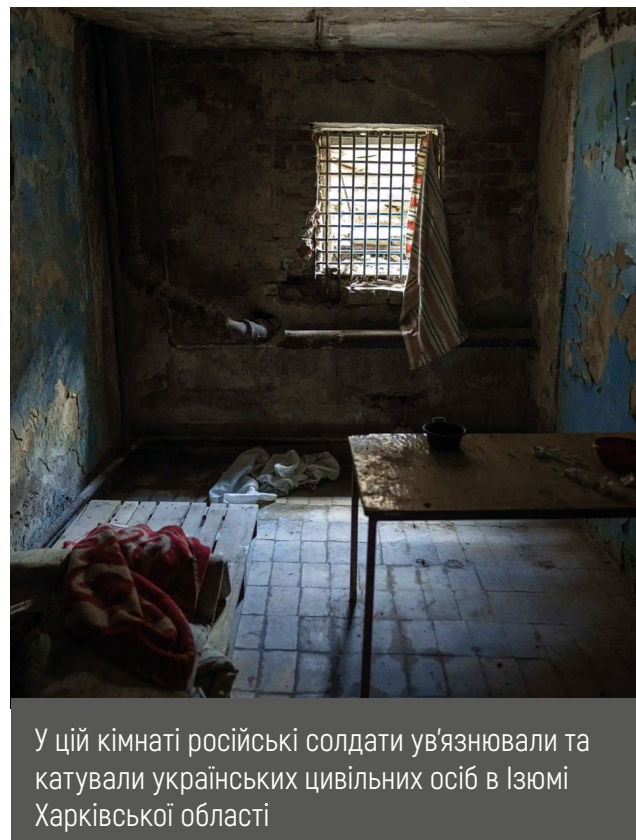
«Російські військові прийшли до церкви та забрали пресвітера для бесіди. Багато розпитували про людей. Наприкінці сказали, що в них [росіян] немає такого вірування, як баптисти. Є тільки православні»³⁹.

Оголошена наближеними до Кремля політиками і релігійними діячами «десатанізація» України⁴⁰ насамперед спрямована проти євангельських християн – керівників і членів протестантських церков. Свідченням про це поділився **Віктор**, якого російська влада свавільно заарештувала та ув'язнила в підвалі для подальших тортур:

«Під час катування електричним струмом і знуцань бейсбольними битами російські силовики запросили священника Російської православної церкви. Мені сказали, що він повинен вигнати з мене демонів, оскільки я – євангельський християнин. Поки мене катували, священник Російської православної церкви спостерігав за моїми стражданнями»⁴¹.

Старший науковий співробітник Інституту SNF Agora в Університеті Джонса Гопкінса професор **Пітер Померанцев** наголосив у своїй статті для The Times:

«Російське переслідування протестантів здійснюється шляхом залякування, експропріації, примусового навернення і навіть убивств. Це переслідування

У цій кімнаті російські солдати ув'язнювали та катували українських цивільних осіб в Ізюмі Харківської області

AP Photo/Evgeniy Maloletka

38 <https://tinyurl.com/y2x3bh4y>

39 Особисте інтерв'ю для Місії Євразія № 61.

40 https://24tv.ua/desatanizatsiya-ukrayini-dlya-chogo-rosiyi-vigadali-novu-prichinu_n2185154

41 <https://bit.ly/3PMIPTf>

підкреслює, що вторгнення Росії в Україну – більше, ніж просто остання ітерація багатовікової спроби Кремля придушити свободу України. Це також частина масштабнішої війни Кремля проти Америки»⁴².

Становище Свідків Єгови також залишається критичним з огляду на те, що в Росії цю релігійну організацію визнано екстремістською та заборонено. З приходом російської влади Свідки Єгови одними з перших зазнають репресій, оскільки їхній легальний статус за законодавством України ігнорується. Маючи керівний центр у Нью-Йорку, США, члени цієї релігійної спільноти часто стикаються зі стигматизацією, здобувши від російської влади тавро «екстремістів», і кримінальними переслідуваннями за суто релігійну діяльність. Це особливо помітно в Криму, окупованому Росією з 2014 року⁴³.

Російські військові **вчиняють рейди в місцях зібрань віруючих під час богослужінь**, виправдовуючи це необхідністю «контролю документів», «антитерористичними заходами» та «боротьбою з екстремізмом». Такі рейди часто відбуваються під час великих релігійних свят, таких як Різдво Христове, Великдень, Трійця, Свята жнив. Щоразу, коли озброєні російські військові із закритими балаклавами обличчями раптово переривають богослужіння для перевірки документів і обшуків, це є не лише проявом відвертих утисків релігійної свободи та зневаги до релігійних переконань українців, а й актом залякування заради придушення інакомислення та спротиву. Такого роду **психологічний тиск особливо негативно впливає на жінок і дітей**, присутніх на богослужіннях. Окрім того, російські військові можуть на очах у всіх віруючих ображати й принижувати старших служителів церков, намагаючись підірвати їхній авторитет серед членів громади.

Сім'ї, часто без чоловіків, виїжджають з України, рятуючись від бойових дій

UNICEF/Tom Remp

«Декілька жінок зібралися помолитись. Нагрянули російські військові та звинуватили їх у тому, що збірник пісень не помічений як дозволена література. Заборонили збиратись на майбутнє»⁴⁴.

Відомі факти, коли з мотивів релігійної ненависті місцеві колаборанти видають російським силовим органам місця домашніх зібрань віруючих і повідомляють про «неблагонадійних громадян». На підставі таких доносів відбуваються **рейди на домашні зібрання віруючих із обшуками й арештами**. Будь-який прояв української ідентичності, література українською мовою та навіть молитва за мир в Україні є приводом для арешту та кримінального переслідування⁴⁵.

Наприклад, Олену – вчительку недільної школи однієї з протестантських церков у Мелітополі Запорізької області – заарештували через «молитву за Україну» під час домашнього зібрання. Її звинуватили в «дискредитації армії Російської Федерації», а в серпні 2024 року засудили до 4,5 років позбавлення волі з відстрочкою відбування покарання⁴⁶.

42 <https://time.com/6969273/russias-war-against-evangelicals>

43 <https://bit.ly/4gWCmzo>

44 Особисте інтерв'ю для Місії Євразія № 29.

45 Особисті інтерв'ю для Місії Євразія № 11, 20, 21

46 https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2924

Українські релігійні громади відчули особливий тиск із боку російської окупаційної влади напередодні президентських виборів у Росії – взимку-навесні 2024 року. Тоді перевірки проводили частіше та особливо ретельно. Російські військові в бесідах із керівниками церков і активними віруючими намагалися виявити слабкі місця для подальшого шантажу та примушували до співпраці з російськими силовими органами.

Представники російських спецслужб продовжують практику бесід-допитів про ставлення віруючих до окупаційної влади, записують проповіді, фотографують присутніх на богослужіннях, ставлять провокаційні запитання й таємно записують відповіді на диктофон. Під час рейдів відбирають телефони та перевіряють пости в соцмережах, фотографії, електронне листування та спілкування в месенджерах⁴⁷.

Церковні зібрання фактично стали місцем так званої фільтрації – виявлення незгодних із російською окупаційною владою й тих, хто відмовився набувати російського громадянства. Вдома у віруючих, які не отримали російських паспортів або в телефонах яких знайдено компрометуючі фотографії чи листування, проводять обшуки, шукаючи українську літературу, символіку та будь-які зв'язки з Україною⁴⁸. Крім того, тим, кого виявили під час фільтрації на богослужіннях, не видають дозволу на проживання, вважаючи таких місцевих жителів за іноземних громадян.

«Кого знаходять із українським паспортом, кажуть їм: “Усе, ви тепер в особливих списках, за дозволом на проживання навіть не приходьте. Обирайте: або беріть російський паспорт, або ми вас депортуємо”»⁴⁹.

Деякі випадки погроз і арештів, які вдалося задокументувати дослідникам Місії Євразія⁵⁰, залишаються прихованими від громадськості через непублічні зусилля, спрямовані на звільнення затриманих релігійних діячів і віруючих. Незважаючи на це, Місія Євразія у співпраці з Інститутом релігійної свободи продовжує моніторинг і документування російських воєнних злочинів проти українських релігійних громад, намагаючись надати практичну допомогу жертвам російських репресій.

6.2. Примус до перереєстрації релігійних громад згідно з російським законодавством

Згідно із законом України, релігійні громади можуть діяти без реєстрації, маючи широкі права для релігійної діяльності без статусу юридичної особи. Вимоги щодо державної реєстрації нових релігійних громад також не є обтяжливими. Закон дозволяє створювати в Україні незалежні релігійні громади, які не зобов'язані входити до складу певного релігійного об'єднання⁵¹.

Примусове впровадження російського законодавства на окупованих територіях України спричинило тотальні утиски релігійної свободи для місцевих жителів. Незареєстровані релігійні громади опинилися поза законом, а зареєстровані були зобов'язані пройти перереєстрацію згідно з російським законодавством під страхом втратити статус юридичної особи та все майно.

З кінця 2023 року окупаційні адміністрації почали тиснути на керівників усіх українських релігійних громад, аби ті увійшли до складу російських релігійних об'єднань і підпорядкувалися релігійним центрам у Російській Федерації, що впливало з перереєстрації згідно з російським законом. За

47 Особисті інтерв'ю для Місії Євразія № 11, 14, 20, 21 та інші.

48 Особисті інтерв'ю для Місії Євразія № 4, 17, 69

49 Особисті інтерв'ю для Місії Євразія № 62, 69.

50 Особисті інтерв'ю для Місії Євразія № 5, 10, 23.

51 Васін М. Твоє право на свободу віросповідання. Посібник для віруючих, релігійних громад та посадових осіб органів влади. – Київ: Медіа світ, 2020. – С. 8–9. Електронний доступ: <https://bit.ly/PAX-Vasin-handbook>.

незгоду з цією вимогою або затягування з рішенням про перереєстрацію керівники релігійних громад ризикували зазнати кримінальних звинувачень в екстремістській діяльності⁵². Російська влада на окупованих територіях України змушувала підкоритися російському законодавству, вдаючись до погроз, штрафів, арештів і депортації тих релігійних діячів, які вагалися чи ігнорували процес перереєстрації⁵³.

«До віруючих, що залишилися в окупації, почали приїжджати російські протестанти. Запропонували допомогу в перереєстрації церкви. Стали вмовляти церковних лідерів бути лояльними і слухняними щодо окупаційної влади»⁵⁴.

Особливого тиску зазнають громади нерєєстрованих баптистів із Міжнародного союзу церков ЄХБ. Відмова від державної реєстрації є одним із принципів діяльності релігійних громад цього об'єднання, які прагнуть уникати будь-якого втручання держави в їхні внутрішні справи. В Україні, спираючись на закон, який дозволяє релігійним громадам діяти без реєстрації, МСЦ ЄХБ має розгалужену мережу церков, зокрема в регіонах, окупованих Росією. Протягом перших місяців повномасштабного вторгнення російська влада не висловлювала зауважень щодо діяльності цих баптистських церков. Віруючі збиралися на богослужіння в будівлях, зареєстрованих на приватних осіб. Однак протягом 2024 року окупаційні адміністрації посилили тиск на служителів громад МСЦ ЄХБ, аби змусити їх відступити від своїх переконань і зареєструвати громади згідно з російським законодавством⁵⁵.

Перереєстрація згідно з російським законодавством не гарантує повернення віруючим відібраних храмів та інших споруд. Іще на початку 2023 року відібрані церковні

Наслідки падіння уламків російської ракети в Києві 20 грудня 2024 року

будівлі було переведено в статус безхазяйної власності. Тож місцева російська влада та військові використовують їх на власний розсуд. Кілька релігійних громад засвідчили, що навіть після перереєстрації окупаційна влада не повернула віруючим їхньої будівлі під різними приводами, незважаючи на обіцянки. Одним із пояснень відмови є таке: *«Раніше треба було думати!»*⁵⁶.

Особливий цинізм російська окупаційна влада проявила щодо однієї з відібраних церковних будівель, яку перепрофілювала та використовувала для власних потреб. Коли релігійна громада, що володіла цією будівлею, перереєструвалася згідно з російським законодавством і зажадала повернення свого нерухомого майна, російські силовики просто влаштували в храмі пожежу. Вогонь повністю знищив церковну будівлю й майно. За два дні після пожежі в реєстрі нерухомого майна Російської Федерації з'явилася позначка, що цю «будівлю повернули віруючим»⁵⁷. Тож ідеться про цілеспрямовану репресивну політику Росії з позбавлення українських релігійних громад їхніх споруд та іншої власності, необхідної для провадження духовної та соціальної діяльності.

Перереєстрація релігійної громади згідно з російським законодавством не означає

52 Особисте інтерв'ю для Місії Євразія № 16.

53 <https://tinyurl.com/3w3kspcx>

54 Особисте інтерв'ю для Місії Євразія № 30.

55 Особисті інтерв'ю для Місії Євразія № 57, 64, 68, а також: <https://t.me/shaltnotkill/8919>.

56 Особисте інтерв'ю для Місії Євразія № 20.

57 Особисте інтерв'ю для Місії Євразія № 18 та реєстр релігійних організацій Російської Федерації.

навіть можливості відкрито проводити богослужіння. Російські військові продовжують здійснювати рейди на богослужіння та домашні зібрання віруючих, незважаючи на перереєстрацію. Віруючим забороняють збиратися «в непристосованій для цього будівлі» й погрожують штрафами керівникам релігійних громад⁵⁸. Тільки поодинокі спільноти віруючих у сільській місцевості мають змогу збиратися без реєстрації в приватних будівлях, однак тільки якщо відмовляться від проявів української ідентичності.

«Спочатку членам нашої церкви, хто залишився, взагалі заборонили збиратися. Потім російська влада сказала: “Гаразд, збирайтесь, але не можна молитись за Україну, не можна співати, молитись або говорити українською і не можна молитись за тих, хто виїхав в Україну”»⁵⁹.

Подання документів на перереєстрацію не означає збереження статусу юридичної особи. Російська окупаційна влада часто відмовляє в перереєстрації релігійним громадам, забороненим у Росії, як Свідки Єгови, або небажаних конфесій. У таких випадках персональні дані засновників цих релігійних громад використовуються для подальших рейдів російських силовиків на домашні зібрання членів громади й адресних переслідувань активних віруючих.

У більшості міст і селищ **перереєстровано не більше однієї протестантської церкви,** зокрема в населених пунктах Токмак, Якимівка, Кам'янка, Енергодар, Пришиб, Новобогданівка, Пологи Запорізької області. Однак до російського вторгнення в цих населених пунктах кожна християнська деномінація мала власну місцеву церкву, а іноді навіть і декілька. Нинішні російські репресії нагадують практику радянських часів, коли комуністичний режим спочатку

забороняв церкви, позбавляв їх храмів і досвідченого духовництва, а потім примушував перереєструвати релігійні громади за новими правилами, погоджуючись на умови безбожної влади.

Крім того, окупаційні адміністрації, як і за радянських часів, **навмисно змішують віруючих різних деномінацій в одній помісній церкві.** Віруючим різних релігійних громад дають дозвіл збиратися лише в одному приміщенні й у той самий час під проводом одного керівника, лояльного до російської влади. Завдяки цьому російські спецслужби інфільтрують своїх агентів, яких віруючим важко розпізнати серед багатьох інших незнайомих. Відмінності в доктринах і обрядових практиках є джерелом розбрату в таких спільнотах віруючих, зменшуючи їхній соціальний вплив.

«На богослужіннях люди налякані. Заборонено говорити про утиски віруючих, про закриття церков тощо. Люди в розмовах уникають давати оцінку російським злочинам. Бояться говорити навіть про щось негативне у своєму житті. На зібрання приходять люди з різних церков, бо усі інші закриті. Ніколи не знаєш, хто є хто на богослужіннях»⁶⁰.

Із реєстру релігійних організацій та особистих інтерв'ю, проведених дослідниками Місії Євразія, впливає той факт, що значна частина перереєстрованих релігійних громад – це **маленькі сільські церкви, більшість із яких залишилася без керівників.** Чимало українських священників і пасторів були примусово депортовані за межі українських територій, контрольованих російськими військами, або змушені виїхати самостійно через погрози та примус до співпраці російською окупаційною владою⁶¹.

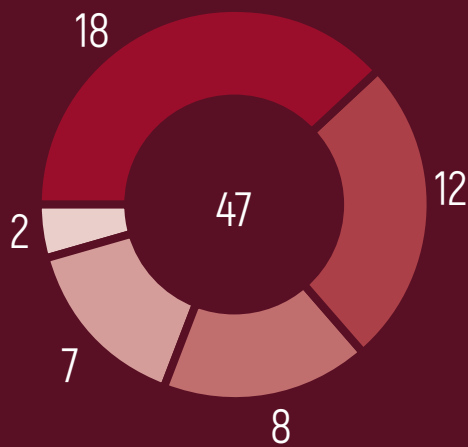
58 Особисте інтерв'ю для Місії Євразія № 22.

59 Особисте інтерв'ю для Місії Євразія № 61.

60 Особисте інтерв'ю для Місії Євразія № 62.

61 PBS News: <https://www.youtube.com/watch?v=jhOldyeiAiQ>.

Українські релігійні діячі, загиблі внаслідок російської агресії

18 – УПЦ

12 – Баптисти

8 – П'ятидесятники

7 – ПЦУ

2 – Адвентисти

6.3. Російські атаки на керівників релігійних громад на окупованих територіях України

За даними моніторингу відкритих джерел та особистих опитувань Місії Євразія, станом на грудень 2024 року щонайменше 47 українських релігійних діячів загинули внаслідок повномасштабної російської агресії. З них до УПЦ належали 18 осіб, до ПЦУ – сім, до баптистів – 12, до п'ятидесятників – вісім, до адвентистів – дві.

Причини загибелі українських релігійних діячів були різними: катування російськими військовими, перебування під арештом чи в ув'язненні (полоні) в нелюдських умовах, цілеспрямований розстріл цивільного населення російськими солдатами, невибіркові обстріли цивільної інфраструктури артилерією, ракетами чи бомбами масового ураження, дронами з вибухівкою, які Росія здійснює в усіх регіонах України, тощо.

Ця цифра є неповною, оскільки через тривалі бойові дії та відсутність доступу правозахисників до територій, контрольованих російськими військами, неможливо зібрати дані про всі випадки смертей від катувань і нелюдського поводження в російських в'язницях. Окрім того, дані Місії

Євразія не враховують фактів загибелі священнослужителів, які мобілізувалися або добровільно приєдналися до Збройних Сил України чи інших військових формувань, та активних віруючих, які несли служіння в церквах і релігійних громадах, не маючи духовного сану.

Відомі **факти про таких священників і пасторів, які загинули 2022 року** внаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну:

- 26 лютого 2022 року священника ПЦУ **Максима Козачину** російські військові зупинили на блокпосту біля селища Іванків на Київщині, витягнули його з авто та розстріляли, незважаючи на одяг священнослужителя⁶².
- 5 березня 2022 року російські військові розстріляли у власному дворі в місті Ірпінь на Київщині викладача Київської православної богословської академії ПЦУ **Олександра Кислюка**⁶³.
- Того ж дня російські військові застрелили священника ПЦУ **Ростислава Дударенка**. Це сталося на блокпосту в його рідному селі Ясногородка Бишівської громади Фастівського району на Київщині⁶⁴.

62 <https://hromadske.ua/posts/rosijski-vijskovi-vbili-svyashennosluzhatelya-pcu-na-kiyivshini>

63 https://risu.ua/u-buchi-zagynuv-vikladach-kiyivskoyi-duhovnoyi-akademiyi-i-seminariyi-pcu_n127189

64 https://lb.ua/society/2022/03/07/508410_blokpostu_nepodalik_fastova.html

- Декана Київської слов'янської євангельської семінарії **Віталія Виноградова** російські військові ціле-спрямовано розстріляли 6 березня 2022 року в Бучі на Київщині, як і сотні невинно замордованих місцевих жителів⁶⁵.
- Там само, в Бучі, в братській могилі було знайдено тіло **Ігоря Городецького**, служителя Асоціації місіонерських церков євангельських християн України⁶⁶.
- 1 вересня 2022 року під час обстрілу міста Балаклія на Харківщині загинув пастор Української церкви ХВЄ **Андрій Кляузер**, який у той час роздавав продукти місцевим жителям⁶⁷.
- 22 листопада 2022 року в місті Каховка Херсонської області російські військові закатували до смерті диякона Української церкви ХВЄ **Анатолія Прокопчука** разом із 19-річним сином **Олександром**. Невдовзі після викрадення знайшли їхні тіла зі слідами тортур⁶⁸.

Окрім того, стало **відомо про загибель протягом 2023–2024 років таких служителів церков**:

- 13 червня 2023 року внаслідок обстрілу російськими військами Іоанно-Предтеченського храму УПЦ у селищі Білозерка на Херсонщині загинув настоятель, благочинний Білозерського округу протоієрей **Микола Палагнюк**. Він роздавав на території храму гуманітарну допомогу потерпілим від повені внаслідок підриву Каховської ГЕС у момент, коли російська артилерія обстріляла селище з лівого берега Дніпра⁶⁹.

- 13 серпня 2023 року у власному будинку в селі Станіслав Херсонської області загинув пастор церкви ХВЄ «Церква Божа» **Микола Татіашвілі**. Того дня російська армія обстріляла населені пункти Херсонщини, відібравши життя щонайменше в семи людей⁷⁰.
- 22 січня 2024 року внаслідок російського обстрілу селища Курахівка на Донеччині загинув священнослужитель УПЦ протоієрей **Микола Фомін**⁷¹.
- 15 лютого 2024 року в селищі Каланчак на Херсонщині російські військові закатували й розстріляли священника ПЦУ **Степана Подольчака**. Двома днями раніше його викрали з власного помешкання босим, надівши мішок на голову⁷².
- 28 лютого 2024 року загинув **Юрій Климко**, капелан і пастор церкви ХВЄ Ісуса Христа міста Куп'янськ Харківської області. Він загинув у власній церкві внаслідок вибуху російської авіабомби ФАБ-500, скинутої на центр міста⁷³.
- 10 квітня 2024 року в місті Чорноморськ на Одещині внаслідок російської ракетної атаки загинув **Віталій Тараненко**, служитель хору церкви ЄХБ «Воскресіння».

Щомісяця списки священнослужителів, загиблих унаслідок російських обстрілів чи катувань, поповнюються. Крім того, десятки священників, пасторів, імамів та інших релігійних діячів були затримані чи викрадені, свавільно заарештовані, пережили допити зі знущаннями й тортурами, мордування голодом у нелюдських умовах російських в'язниць. Багатьох із них насильно

65 <https://tinyurl.com/hv5648w3>

66 <https://vechirniy.kyiv.ua/news/95508/>

67 <https://bit.ly/40JTF85>

68 <https://vsirazom.ua/news/dyakon-iz-synom-zaznaly-zhahlyvyh-tortur>

69 <https://www.rbc.ua/rus/styler/pid-hersonom-rosiyani-vbili-svyashchenika-1686723605.html>

70 <https://www.victims.memorial/people/mykola-tatishvili>

71 <https://tinyurl.com/y4cnczh5>

72 <https://www.victims.memorial/people/stepan-podolchak>

73 <https://tinyurl.com/tfmhwxnz>

депортували або змусили покинути українські території, окуповані російськими військами.

На початку повномасштабного вторгнення в Україну в лютому 2022 року більшість служителів церков залишалися на окупованих територіях і продовжували служіння. Влітку-восени 2022 року **російська окупаційна влада намагалася схилити керівників найактивніших церков до співпраці**. Коли такі спроби зазнали невдачі, російські військові почали закривати церкви й релігійні організації, які відмовилися співпрацювати та перейти в підпорядкування російських релігійних центрів. Служителі таких церков і релігійних організацій першими зазнали російських репресій і в кращому разі були депортовані за межі українських територій, контрольованих російськими військами.

Наприклад, після неодноразових допитів і невдалих спроб схилити до співпраці російські військові 1 грудня 2022 року заарештували та насильно депортували з Мелітополя Запорізької області священника УГКЦ **Олександра Богомаза**. Його вивезли за місто та висадили біля самої сірої зони – Василівки. На останньому блокпосту російські військові взяли в нього відбитки пальців і зачитали вирок про «вигнання із Запорізької області». Священник був змушений іти пішки 30 кілометрів до позицій українських військових дорогою, якою

літали снаряди та на якій розташовувалися міни. Олександр Богомаз так згадує про свій досвід служіння під російською окупацією:

«Коли російські силовики прийшли допитувати мене вшосте, то тиснули на мене, щоб я розказував їм про зміст сповідей. Мовляв, до тебе багато людей приходять, але нас цікавлять їхні сповіді. Я їм дав зрозуміти, що сповідь – це свята таїна. Але їм було байдуже. Це саме російські силовики пропонували отцеві Леоніду, який там тоді залишався і служив іще в селах: або ти переходиш у Московський патріархат, або виїжджай звідси»⁷⁴.

Більшість українських релігійних діячів **зазнала репресій не за результатами судових процесів, а на підставі особистих рішень російських намісників**. Однак навіть у випадках, коли окупаційна влада намагалася створити ілюзію законності та судочинства, слідчі дії та судовий процес велися з грубим порушенням міжнародних договорів у сфері прав людини. Ба більше, саме російське законодавство з протидії екстремізму та незаконній місіонерській діяльності є лише ширмою для приховування справжнього репресивного

Поховання останків 13 невідомих та двох ідентифікованих осіб, які загинули в Бучанському районі під час російської окупації у 2022 році

74 <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/svyashennik-ugkc-yakogo-deportovali-z-melitopolya/>

характеру релігійної політики Росії як на своїй території, так і на окупованих територіях України.

Показовим є випадок із фабрикуванням звинувачень в екстремізмі проти двох священників УГКЦ – о. **Івана Левицького** й о. **Богдана Гелети**, свавільно заарештованих 16 листопада 2022 року в місті Бердянськ Запорізької області. Надходили дані, що в російській в'язниці їх нещадно катують, аби вибити зізнання в злочині, якого ті не скоювали. 28 червня 2024 року священників звільнили з російського ув'язнення в межах обміну військовополоненими.

«Українські слідчі встановили особи трьох росіян, причетних до незаконного ув'язнення священників у Бердянську. За даними слідства, у грудні 2022 року стосовно священників УГКЦ начальник 3-го слідчого відділу об'єднаного угруповання військ Російської Федерації **Денис Шеховець** у змові з заступником військового прокурора **Євгеном Свистуновим** та військовим прокурором гарнізону **Олександром Корнеєвим** склали документи з хибними відомостями. Згідно з ними, священники нібито зберігали боєприпаси, вибухові речовини та співпрацювали з українськими спецслужбами. Крім того, **Левицькому та Гелеті** протиправно надали статус військовополонених. Священники пробули в полоні більше півтора року і неодноразово зазнавали тортур та знущань»⁷⁵.

Російська влада та силові органи грубо порушують міжнародне гуманітарне право (МГП) щодо забезпечення релігійної свободи на підконтрольних територіях під час збройного конфлікту, а також щодо забезпечення гуманного ставлення до полонених або заарештованих. МГП додатково

вимагає забезпечити недоторканність церковного майна як приватної власності та гарантувати права священнослужителів:

«Особи, які належать до медичного та духовного персоналу і потрапляють до рук сторони противника, не повинні вважатися військовополоненими. Щоб виконувати свою важливу гуманітарну місію, медичний і духовний персонал потребує чогось більшого, ніж особлива повага та захист. Особам, які належать до цього персоналу, має бути надана всіляка підтримка, що може їм знадобитися за конкретних обставин»⁷⁶.

Щонайменше 47 українських релігійних діячів загинули внаслідок повномасштабної агресії Росії.

Однак на окупованих Росією територіях статус священника не захищає від погроз, приниження, знущань і тортур. Російська влада вдається до свавільних арештів і позасудових ув'язнень або фабрикування кримінальних звинувачень на підставі неправдивих доносів, зізнань унаслідок тортур, не підкріплених доказами стереотипних припущень.

За даними Місії Євразія, станом на літо 2024 року на чолі перереєстрованих релігійних громад на окупованих Росією територіях залишилося до 25% керівників, які керували ними до повномасштабного вторгнення. Новопризначені керівники зазвичай не мають богословської освіти, а часом і

⁷⁵ Тексти підозр Корнеєву, Свистунову та Шеховцю опубліковані на сайті Офісу Генпрокурора України: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/povidomlennya-pro-pidozru-kornjejevu-av-original-ta-pereklad>.

⁷⁶ https://www.icrc.org/ru/download/file/53471/4231_005_ihl_textbook_by_melzer_web.pdf

досвіду керування релігійною громадою. Члени деяких релігійних громад засвідчили, що в них виникають сумніви стосовно особистих якостей і щирості релігійних поглядів нових релігійних лідерів, погоджених окупаційною російською владою.

«Російські посадовці нам сказали, що богослужіння дозволять проводити тільки в разі, якщо ми зареєструємося згідно з російським законодавством. Але пастор буде не той, що до війни, а той, кого вони дозволять»⁷⁷.

Російські силовики не довіряють навіть лояльним до них служителям УПЦ, вимагаючи від них напряду підпорядкуватися Москві. Наприклад, у березні 2024 року Російська православна церква (РПЦ) вже вдруге повністю змінила керівний склад анексованої Бердянської єпархії УПЦ. Попереднього російського ставленика, єпископа РПЦ Луку (Волчкова), відправили у заслання на Далекий Схід Росії. Замість нього на окуповані території Запорізької області прибув російський єпископ і наближені до нього священники з Чувашії⁷⁸. Раніше РПЦ замінила митрополита Бердянського і Приморського Єфрема (Ярінка), який належав до ієрархів УПЦ, але відмовився підпорядковувати свої парафії напряду Москві⁷⁹.

Ба більше, РПЦ не залишила на своїй посаді навіть лояльного до них митрополита Донецького і Маріупольського Іларіона (Шукала)⁸⁰. У жовтні 2024 року Синод РПЦ відправив його на спочинок і призначив на його місце російського митрополита з Владивостока⁸¹.

Так само в липні 2024 року Синод РПЦ відправив на спочинок іще двох єпископів УПЦ у Криму⁸². Перед цим, у жовтні 2023 року, РПЦ звільнила митрополита Сімферопольського та Кримського Лазаря (Швеця), який після повномасштабного вторгнення разом із митрополією перейшов із УПЦ до РПЦ. Його місце посів російський митрополит Тихон (Шевкунов), відомий як «духівник Путіна»⁸³.

Однак заміна українських релігійних діячів на фанатично лояльних російських православних священників і протестантських пасторів не допомагає російським силовикам завоювати прихильність місцевого населення на окупованих територіях України. З початком 2024 року до Місії Євразія почали надходити свідчення про **спроби російської влади спонукати українських релігійних діячів повернутися назад на окуповані території** та знов очолити свої релігійні громади.

Особи, які представляються «зацікавленими у відновленні церков», зв'язуються з колишніми керівниками церков і пропонують повернути захоплені будівлі (зокрема й за хабар), обіцяють їм легкий транзит через російську територію та швидку реєстрацію релігійної громади⁸⁴. В інших випадках зі служителями церков, які виїхали з окупованих територій, неприховано зв'язуються представники російських спецслужб і шантажують розправою над рідними, які залишилися під окупацією⁸⁵. Окремі факти свідчать, що телефони та інші засоби зв'язку, які використовують служители церков, зазнають несанкціонованого втручання з боку російських спецслужб⁸⁶.

77 Особисте інтерв'ю для Місії Євразія № 59.

78 <https://tinyurl.com/tf9vcx4n>

79 https://lb.ua/society/2023/05/16/555595_rpts_pidporyadkuvala_sobi_berdyansku.html

80 <https://t.me/shaltnotkill/8534>

81 <http://www.patriarchia.ru/db/text/6167692.html> [Обережно! Ця публікація є російською пропагандою.]

82 <https://df.news/2024/07/27/rpts-zniala-shche-odnoho-kolyshnoho-iepyskopa-upts-z-krymu/>

83 <https://ua.krymr.com/a/krym-shevkunov-lazar-polityka-rpts/32645075.html>

84 Особисті інтерв'ю для Місії Євразія № 3, 13.

85 Особисте інтерв'ю для Місії Євразія № 23.

86 Особисті інтерв'ю для Місії Євразія № 11, 21, 23.

Vittorio Nicola Rangeloni / Shutterstock.com

6.4. Порухення прав дітей на свободу віросповідання

Російські воєнні злочини проти дітей дедалі частіше обговорюють на різних міжнародних майданчиках. Одним із найрезонансніших злочинів є викрадення українських дітей-сиріт із окупованих територій та їх насильницька депортація на територію Росії з подальшою асиміляцією в російських родинах чи підконтрольних державі сиротинцях. Такі дії містять чіткі ознаки геноциду українського народу. З цієї причини Міжнародний кримінальний суд у Гаазі видав ордери на арешт російського диктатора Володимира Путіна та російської дитячої омбудсменки Марії Львової-Бєлової, відповідальних за ці воєнні злочини⁸⁷.

До повномасштабного вторгнення Росії більшість церков на окупованих територіях України мала розвинуті служіння для дітей: недільні школи, гуртки, літні та зимові табори, інші програми релігійного виховання. Навіть невеликі сільські церкви мали заняття для дітей, проводили святкові заходи й організували табори.

Проте нині діти на територіях, підконтрольних Росії, позбавлені такої можливості. **Недільні школи не працюють, оскільки майже всі церковні будівлі захоплені, майно цих шкіл розграбовано, дитячу**

літературу українською мовою знищено, а служителі перебувають під постійним тиском через рейди, допити, обшуки, перевірки тощо.

З огляду на це віруючі батьки, які підпільно збираються на богослужіння по домівках, тепер не наважуються брати з собою дітей, щоб не наражати їх на небезпеку. Зафіксовано випадки, коли російські силовики допитували неповнолітніх дітей про релігійні переконання їхніх батьків та про їхні контакти з територією, підконтрольною уряду України.

Російська влада запровадила на окупованих територіях України чимало заборон і суворих регуляторних актів, які **унеможливили проведення в церквах будь-якого організованого служіння для дітей**. Окрім того, регулярні рейди на богослужіння, під час яких озброєні російські військові брутально перевіряють документи, принижують служителів церков, обшукують і конфісковують церковну власність, найбільше лякають присутніх на зібраннях дітей, завдаючи їм психологічних травм.

Доступ до дитячої релігійної літератури вкрай обмежений. Перевірки, яких постійно зазнають зібрання віруючих, включають ретельний контроль над наявною літературою. Всі матеріали, які використовують у церкві, повинні мати позначку

87 <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>

«дозволено»⁸⁸. За використання літератури без такої позначки на керівників релігійних громад накладають штрафи та погрожують кримінальним переслідуванням.

Літературу українською мовою заборонено. За наявність такої літератури, чи то світської, чи релігійної, місцеві жителі ризикують отримати звинувачення в «екстремістській діяльності»⁸⁹. За часів незалежності в Україні було видано велику кількість духовної літератури для дітей українською мовою: уроки для недільних шкіл, програми дитячих таборів, методичні матеріали для служителів тощо. Навіть невеликі церкви мали свої недільні школи та використовували ці навчально-методичні матеріали. З приходом російської влади користуватись україномовною літературою заборонили. Позначку «дозволено» дитяча релігійна література українською мовою отримати не може.

«В нашій церкві була велика бібліотека християнської літератури: більш як чотири тисячі примірників. Коли молитовний будинок захопили, вся література була знищена. Росіяни просто викинули її на задній двір церкви і спалили. Люди, що живуть неподалік церкви, розказували про це»⁹⁰.

Найбільшої шкоди діти зазнають у загальноосвітніх навчальних закладах, які окупаційна влада перевела на рейки російських освітніх програм. Невелика частина місцевих учителів, які залишилися після повномасштабного вторгнення, здебільшого особисто знають віруючих дітей і шанобливо ставляться до їхніх релігійних переконань, зважаючи на релігійний плюралізм і відсутність державної релігії в Україні. Однак нові вчителі, привезені з Росії для подолання кадрового голоду в освітній сфері на окупованих територіях, здебільшого мають низькі моральні якості,

активно поширюють російську пропаганду, ненависть до релігійних меншин і проявів української ідентичності.

«Українська навчальна програма була кращою за російську. Проте найбільше божевільля – коли дітей вчать, що Сталін – герой, бо він переможець. А ще вчителі з Росії багато матюкаються. Навіть при дітях. Наші вчителі так не робили»⁹¹.

Небезпечною є **мілітаристська ідеологія з елементами російського шовінізму, яку запроваджують у школах на окупованих територіях.** Українських дітей наполегливо, іноді під примусом, залучають до уроків і позашкільних таборів із «патріотичного виховання», в основу яких покладено шовіністичну ідеологію «русского міра». Під час таких заходів із «промивання мізків» діти потрапляють в атмосферу ненависті до неправославних релігійних меншин і всього українського. Віруючі учні з-поміж релігійних меншин відчують ворожнечу до їхніх релігійних переконань і практик, які вони могли вільно сповідувати разом з іншими у своїх церквах і недільних школах до того, як потрапили під російську окупацію. Діти з протестантських та інших неправославних сімей зазнають особливих утисків у навчальних закладах через нав'язування православних традицій із російським релігійним фанатизмом, яким здобрені такі програми «патріотичного виховання».

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини **Дмитро Лубінець** підтвердив, що російська влада нав'язує українським дітям на окупованих територіях російську пропаганду через власну навчальну програму:

«Міжнародне гуманітарне право суворо обмежує повноваження окупаційної

88 Особисте інтерв'ю для Місії Євразія № 20.

89 <https://tinyurl.com/39bcd44a>

90 Особисте інтерв'ю для Місії Євразія № 28.

91 Особисте інтерв'ю для Місії Євразія № 34.

Авдіївка, Донецька область

Sebastian Castelier / Shutterstock.com

влади вносити зміни до навчальних планів і мови викладання. Також заборонені будь-які форми мілітаризації дітей. Однак, як завжди, Росія порушує всі правила. Окрім уже відомих порушень, із нового навчального року окупанти планують запровадити новий предмет «Основи безпеки і захисту батьківщини» для учнів 8-х і 10-х класів, а дітей 1–4 класів вчитимуть віршів про «СВО»⁹², в яких героїзуються окупанти. По суті це продовження тактики РФ із винищення української ідентичності дітей, їхнього перевиховання та мілітаризації. Схожі дії РФ вчиняє ще з 2014 року. Росія ретельно і системно готується до того, щоб зробити з українських дітей майбутнє покоління солдат для своєї армії»⁹³.

Присутність на шкільних заходах російських військових, священників РПЦ, представників так званого козацтва (парамілітарних груп) **робить школи осередками нав'язування російської ідеології ненависті**. Це особливо негативно впливає на дітей, які виховувались як добропорядні громадяни України з любов'ю до свого народу, на принципах релігійного плюралізму та християнської моралі, не спотвореної російським імперіалізмом. Серед прикладів ненависті, яку розпалюють російські медіа, одним із найжахливіших є коментар політичного оглядача російського православного телеканалу «Царьград» **Андрія Перли** про обстріл російською крилатою ракетою дитячої лікарні «Охматдит» у Києві:

«Дитяча лікарня в Києві – не випадковість. Час визнати це й перестати боятися... Нещадний закон війни дуже простий: таких ворогів [українців] не можна вважати людьми. Треба

92 «Спеціальна військова операція» («СВО») – термін, яким керівництво Росії називає повномасштабне збройне вторгнення в Україну, розпочате 24 лютого 2022 року.

93 <https://www.facebook.com/photo/?fbid=843824291182541&set=a.263825502515759>

усвідомити – просто і страшно: на тому боці немає людей. Жодної людини. Наші [російські] ракети не вбивають людей. Жодної людини. Там [в Україні] – не люди»⁹⁴.

Цинізм і психологічне насильство російської влади в школах доходять до того, що українських дітей змушують писати листи російським військовим – тим, які руйнують їхні міста й тероризують їхніх близьких. Дітей на окупованих територіях України возять на екскурсії на військові полігони, де тренуються російські солдати. Військові із закритими балаклавами обличчями влаштовують тренування для дітей, вчать збирати зброю та основ військової підготовки. Мілітаристський дух таких «виховних програм» стає особливим викликом для дітей із сімей менонітів і євангельських християн, які виховуються на засадах пацифізму й ненасильства.

Отже, на окупованих українських територіях Кремль формує з дітей мілітаризоване покоління, отруєне російською пропагандою, повною ненависті та насильства до всього українського – історії, культури, релігійного різноманіття, а також до сімей і друзів, які виїхали на підконтрольну уряду України територію. За відсутності вільних медіа та в умовах жорстоких переслідувань за виявлення української ідентичності **за три-п'ять років деяких із нинішніх підлітків російська влада зможе мобілізувати на війну проти свого ж українського народу.** Подібна трагедія вже сталася з мешканцями окупованих Росією територій Донецької та Луганської областей, з яких щонайменше 60 тисяч, зокрема студентів, мобілізували до російської армії для участі в повномасштабному вторгненні в Україну⁹⁵.

Київ - 8 липня 2024 року: вид на зруйновану російськими ракетами дитячу лікарню «Охматдит»

Eugene Vishnya / Shutterstock.com

94 <https://tinyurl.com/4x289muz>

95 <https://www.radiosvoboda.org/a/okupanty-shkolyari-donbas-zbroya-nvp/32676225.html>

7. РОЛЬ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ТА РЕЛІГІЇ ЗАГАЛОМ У РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ⁹⁶

Вторгнення Росії поставило перед українським урядом чимало викликів у релігійній сфері. Кремль перетворив релігію з миротворчої сили на інструмент ведення війни та підкорення захоплених територій. Використання авторитету релігійних лідерів як м'якої сили ускладнює завдання для уряду України щодо реагування на загрози, які стоять за впливом Російської православної церкви. Крім того, міжнародні зобов'язання у сфері релігійної свободи вимагають забезпечувати це основоположне право навіть в умовах війни та надзвичайних ситуацій.

7.1. Використання Росією релігії як ідеологічної та пропагандистської зброї у війні проти України

Російський уряд і спецслужби (ФСБ) контролюють релігійні центри та їхніх лідерів для підтримки путінського режиму всередині Росії та його агресивної війни проти України. Російські релігійні лідери публічно виправдовують збройну агресію, спотворюючи моральні орієнтири своєї пастви, передусім православних віруючих, які становлять більшість як у Росії, так і в Україні.

Головну роль у цьому відіграє патріарх Московський **Кирил**, предстоятель Російської православної церкви, який оголосив війну проти України «священною» та заявив, що Москва захищає світ від «сатанілого Заходу». Про це йдеться в документі, який ухвалили 28 березня 2024 року учасники Російського народного собору під керівництвом предстоятеля РПЦ⁹⁷.

Парламентська асамблея Ради Європи 17 квітня 2024 року ухвалила окрему резолюцію, в якій визнала Російську православну церкву інструментом пропаганди Кремля та заявила про причетність російських православних ієрархів до міжнародних злочинів Росії в Україні:

«Режим Володимира Путіна сповідує неоімперську ідеологію “русского міра”, яку Кремль перетворив на інструмент розпалювання війни. Ця ідеологія використовується для знищення залишків демократії, мілітаризації російського суспільства та виправдання зовнішньої агресії з метою розширення кордонів Російської Федерації на всі території, що колись перебували під російським пануванням, включно з Україною. Ієрархія Московського патріархату Російської православної церкви включно з патріархом Кирилом обстоює ідеологію “русского міра”, оголошуючи війну проти України та “сатанинського” Заходу “священною війною всіх росіян”, закликаючи православних віруючих жертвувати собою заради своєї країни. Асамблея обурена таким зловживанням релігією і спотворенням християнської православної традиції з боку режиму Володимира Путіна та його ставлеників в ієрархії Московського патріархату.

96 Розділ підготував Максим Васін, Ph.D., на підставі свого виступу 14 грудня 2024 року в Кембриджському університеті на міжнародній конференції «Управління релігією в контексті суспільно-політичних трансформацій: Німеччина, Північна Ірландія, країни Балтії та Україна».

97 <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c6pexzlw4w0o>

Асамблея засуджує таку риторику й наголошує, що підбурювання до вчинення злочину агресії, геноциду та воєнних злочинів є злочином саме собою. Асамблея закликає всі держави ставитися до патріарха Кирила та російської православної ієрархії як до ідеологічного продовження режиму Володимира Путіна, причетного до воєнних злочинів та злочинів проти людства, що здійснюються в ім'я Російської Федерації та ідеології «русского міра»⁹⁸.

Російські релігійні центри слугують інструментом просування ідеології «русского міра» та стирання української ідентичності.

Раніше, під час недільної проповіді 25 вересня 2022 року, патріарх **Кирил** зробив відверто єретичну заяву про те, що смерть російських солдат на полі бою «змиває всі гріхи», тобто забезпечує спасіння їхніх душ. У такий спосіб він заохочував російських громадян мобілізуватися на війну проти України як на війну проти «зла». По суті патріарх Московський запропонував російському православ'ю нову концепцію, максимально близьку до поняття шахіда («мученика») в ісламі:

«Церква усвідомлює, що якщо хтось, спонуканий почуттям обов'язку,

необхідністю виконати присягу, залишається вірним своєму покликанню і гине під час виконання військового обов'язку, то він, безперечно, чинить діяння, рівносильне жертві. Він себе приносить у жертву за інших. І тому віримо, що ця жертва змиває всі гріхи, які людина вчинила»⁹⁹.

Крім того, Кремль проводить публічні заходи за участю російських релігійних лідерів різних конфесій для виправдання вторгнення в Україну та звірств російських військових. Наприклад, круглий стіл у Державній Думі (російському парламенті) 29 березня 2022 року. Зокрема, згадана проповідь московського патріарха прозвучала в унісон із заявою муфтія Чечні **Салаха Межиєва** під час цієї дискусії в парламенті:

«Усі муфтії Росії мають говорити одне. Там [в Україні] під прапорами американськими та європейськими зібралися нацисти, фашисти, сатаністи, ЛГБТ-спільноти... Це боротьба з глобалізацією сатанізму. Це війна між добром і злом. Це і є джихад. Мусульмани, що полягли в цій битві, будуть шахідами»¹⁰⁰.

Російська влада на окупованих територіях України вимагає від українських церков і релігійних громад прямо підпорядкуватися російським релігійним центрам. Використовуючи такі центри, російські спецслужби, передусім ФСБ, легше контролюють місцеві громади як у Росії, так і на окупованих територіях України, впливають на їхніх членів, залучають до поширення пропаганди та використовують для зміцнення путінського режиму. Російські релігійні центри є інструментами просування ідеології «русского міра» та знищення української ідентичності

98 <https://pace.coe.int/en/files/33511/html>

99 <https://tinyurl.com/y5wfstjm>

100 <http://duma.gov.ru/multimedia/video/events/71233/> [Обережно! Ця публікація є російською пропагандою.]

не лише на українських територіях, окупованих Росією, а й у підпорядкованих Московському патріархату місцевих парафіях по всій Україні. Для Кремля залишається критично важливим зберегти вплив на свідомість православних віруючих України через канонічний і організаційний зв'язок місцевих парафій та єпархій УПЦ із Російською православною церквою. Духовний зв'язок залишається чи не останнім інструментом колоніального впливу Москви на українське суспільство.

7.2. Роль Української православної церкви під час російської агресії та її залежність від Московського патріархату

Незважаючи на відсутність у назві та статутних документах прямого зв'язку з Московським патріархатом, з 2014 року **УПЦ віддзеркалювала позицію Кремля та Російської православної церкви щодо ситуації в Україні.** Зокрема:

- УПЦ просувала російські наративи про «братовбивчий конфлікт» і «громадянську війну» в Україні¹⁰¹, що не відповідало дійсності, зважаючи на безпосередню участь російських військових в окупації Криму й частини Донецької та Луганської областей.
- Предстоятель УПЦ митрополит Онуфрій (Березовський) та інші єпископи відмовилися вшанувати загиблих захисників України під час офіційної церемонії в парламенті¹⁰², а деякі священники УПЦ відмовлялися проводити щодо них поховальні обряди¹⁰³. Така провокативна позиція ієрархів і кліру цієї церкви допомогла Кремлю збурювати українське суспільство, сіяти розбрат усередині країни та ослабляти спротив України російській агресії.

- Єпископи УПЦ охоче співпрацювали з російською окупаційною владою в Криму, Донецькій і Луганській областях. Водночас керівництво УПЦ не реагувало на факти державної зради, колабораціонізму, проросійську діяльність і заклики до сепаратизму своїх єпископів, виправдовуючи це тим, що їхні віруючі перебувають по обидві сторони конфлікту.
- Окремі єпископи та священники УПЦ надавали допомогу російським військовим і сепаратистам, яких підтримувала Росія, за що деякі з них були засуджені в Україні як державні зрадники¹⁰⁴. Однак керівництво УПЦ не вживало церковних дисциплінарних заходів щодо своїх ієрархів і духівництва, чим підвищувало рівень обурення та недовіри в українському суспільстві.

Керівництво УПЦ дозволяє Кремлю використовувати церкву для дискредитації уряду України та ослаблення спротиву українського народу. З 2014 року УПЦ діяла як командний гравець разом із російськими дипломатами та представниками РПЦ, які разом на міжнародних заходах ООН, ОБСЄ, Ради Європи тощо заявляли про нібито гоніння на православних віруючих в Україні. Водночас УПЦ не зробила жодної заяви, щоб зупинити російський терор проти українських релігійних меншин на територіях України, окупованих Росією. Зусилля УПЦ із міжнародної адвокації були спрямовані виключно проти уряду України, що було вигідно Кремлю, хоча її власні священники часом також страждали від російських репресій.

Окрім того, УПЦ разом із РПЦ систематично розпалювала ворожнечу проти УПЦ Київського патріархату, а з 2019 року – проти новоствореної Православної церкви України, яка отримала Томос (декрет) про автокефалію від Вселенського патріарха.

101 Православная церковь в современной Украине / Союз православных журналистов. – Київ, 2016. – С. 7–8.

102 <https://www.radiosvoboda.org/a/news/27005934.html>

103 <https://www.depo.ua/rus/life/na-zhitomirshchine-svyashchennik-mp-otkazalsya-otpevat-soldata-02082014214200>

104 https://lb.ua/society/2022/12/07/538367_12_rokiv_uyvaznennya_zasudzheno.html

Такі дії відповідали меті Кремля – запобігти об'єднанню українського православ'я, адже це позбавило б Росію можливості впливати на українських православних віруючих і далі розігрувати карту «церкви-мучениці» стосовно УПЦ для дискредитації уряду України.

Експертка з міжнародної релігійної свободи, президент Law and Liberty Trust **Лорен Гомер** наголошує, що РПЦ та УПЦ вже прогнали битву за серця та уми українців:

«Якщо УПЦ хоче залишитися українською релігійною організацією, вона повинна розірвати всі зв'язки з Москвою, що їй слід було зробити вже давно. Вона повинна припинити бути частиною злої всесвітньої пропагандистської кампанії, спрямованої на дискредитацію українського уряду лише за те, що той змушує її вийти з-під російського впливу. Виборці, обрані представники та медіа на Заході повинні замість підтримки російського проєкту “русскій мір” підтримати релігійну свободу українців, яка не може співіснувати з будь-якими впливовими релігійними організаціями, пов'язаними з Москвою»¹⁰⁵.

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року керівництво УПЦ займає обережну, часом неоднозначну позицію в стосунках із РПЦ та залишає певні адміністративні зв'язки з Московським патріархатом. Ні предстоятель, ні Синод УПЦ не реагують чітко та публічно на втручання РПЦ у внутрішні справи церкви. Наприклад, Синод УПЦ не висловив заперечень щодо рішення Синоду РПЦ про анексію кількох єпархій УПЦ на українських територіях,

окупованих Росією, – в Криму, Донецькій, Луганській, Запорізькій і Херсонській областях. Не було офіційної реакції церкви й на рішення Синоду РПЦ звільнити єпископів УПЦ у кількох єпархіях Криму, Бердянській, Донецькій та Маріупольській єпархіях.

Керівництво УПЦ не ухвалило жодних офіційних рішень із огляду на втручання Москви в її внутрішні справи, ніби погоджуючись із діями РПЦ, яка свавільно змінює структуру та керівний склад єпархій УПЦ на окупованих територіях України. Замість реакції з боку Синоду УПЦ 31 жовтня 2024 року близько тридцяти архієреїв цієї церкви негативно відреагували на звільнення митрополита Донецького і Маріупольського Іларіона (Шукала)¹⁰⁶. Він був відомий своїми проросійськими поглядами, співпрацею з російською окупаційною владою та орденом, отриманим особисто від Путіна¹⁰⁷.

Водночас Синод УПЦ не звільнив своїх митрополитів та архієреїв, які перейшли в пряме підпорядкування РПЦ, й не покарав навіть тих ієрархів, які відверто співпрацювали з російськими військовими або були засуджені за державну зраду. Натомість керівництво УПЦ дуже швидко запроваджує церковні покарання щодо єпископів і священників, які критикують цю церкву за зв'язки з Московським патріархатом або виявляють бажання об'єднатися з автокефальною ПЦУ¹⁰⁸ чи відновити спілкування з представниками Вселенського патріархату.

Така непослідовна позиція УПЦ і подвійні стандарти, які засвідчують небажання повністю розірвати зв'язки з Москвою, посилюють сумніви уряду й українського суспільства у щирості заяви про незалежність УПЦ від Москви, проголошеної на Соборі у Феофанії 27 травня 2022 року¹⁰⁹.

105 <https://tinyurl.com/mr4d8t9r>

106 <https://tinyurl.com/2ajnpjsj>

107 https://24tv.ua/tayemnitsi-donetskogo-mitropolita-ilariona-yak-prislugovuyeye-upts_n2398792

108 <https://tinyurl.com/jt4n224z>

109 <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61587932>

Adobe Stock

7.3. Маргіналізація УПЦ в українському суспільстві та зростання популярності автокефальної ПЦУ

Після початку повномасштабної війни Росії проти України істотно зменшилася частка українців, які відносять себе до віруючих УПЦ, – з 13,3% (2021 року) до 5,6% (2023 року). Водночас чисельність Православної церкви України, яка є автокефальною та незалежною від Москви, за той самий період зростає майже вдвічі – з 24,1% до 42,2%¹¹⁰. Небажання православних віруючих асоціювати себе з «московською» церквою може пояснити збільшення кількості переходів місцевих православних громад із УПЦ у канонічне підпорядкування ПЦУ, що час від часу супроводжується конфліктами за храми та інше церковне майно.

Відповідаючи на критику з боку УПЦ, представники ПЦУ відкрито звинувачують її у збереженні залежності від Москви та дорікають її керівництву через відмову від діалогу про об'єднання українського православ'я. Негативний образ УПЦ як «московської» церкви також активно підтримується в Україні національними та місцевими медіа,

що призводить до маргіналізації релігійних діячів і місцевих парафій УПЦ в українському суспільстві. Така взаємно ворожа риторика не сприяє пошуку шляхів досягнення єдності в українському православ'ї. Однак надію на поступ у цьому напрямку дають такі громадські ініціативи, як «Софійське братство»¹¹¹ та «Відкритий Православний Університет»¹¹², які є ефективними майданчиками для примирення та діалогу між православними традиціями в Україні.

Втрата довіри значної частини українського суспільства до УПЦ та непоодинокі факти державної зради священників цієї церкви в інтересах російської армії часом спонукали місцеву владу й активістів до рішучих дій. Місцеві та обласні ради вимагали від парламенту ухвалення закону про заборону РПЦ в Україні та афілійованих із нею релігійних організацій¹¹³. За даними Центру Разумкова, абсолютна більшість українців (71%) повною мірою або радше підтримує заборону діяльності релігійних організацій та об'єднань, керівний центр яких перебуває в Росії – державі, що здійснила військову агресію проти України¹¹⁴.

110 Дані соціологічних досліджень Центру Разумкова: <https://razumkov.org.ua/images/2023/12/19/2023-Religiya-F.pdf>.

111 <https://sofiyske-bratstvo.org/pro-bratstvo/>

112 <https://oou.org.ua/about/>

113 Наприклад: <https://bit.ly/424I3am>; <https://bit.ly/41X76vU>; <https://bit.ly/4gHMHZl>; <https://bit.ly/4a6pEM5>; <https://bit.ly/4a9kXRF>.

114 <https://bit.ly/4gYebRH>

7.4. Відповідь України на дії Росії з милітаризації релігії та використання її як інструменту агресивної війни

В Україні вже багато років поспіль тривають дискусії про необхідність обмеження впливу Росії на українське суспільство через російські релігійні центри, передусім РПЦ, та афілійовані з ними структури всередині країни. Однак перші законодавчі ініціативи в цій сфері не мали очікуваного урядом практичного результату, оскільки не були впроваджені повною мірою.

20 грудня 2018 року парламент ухвалив **закон № 2662-VIII про перейменування релігійних організацій, які мають релігійний центр у Росії**¹¹⁵. Структури УПЦ були зобов'язані вказати в своїй назві приналежність до РПЦ, аби полегшити православним віруючим свідомий вибір своєї конфесійної належності. Однак митрополія, єпархії та місцеві парафії УПЦ проігнорували цей закон, а українському уряду бракувало політичної волі та ресурсів утілити його за допомогою судових процесів. У підсумку ця законодавча ініціатива виявилася неефективною, хоча цей закон досі залишається чинним.

17 січня 2019 року парламент ухвалив **закон № 2673-VIII про зміну релігійними громадами своєї підлеглості релігійному центру**¹¹⁶. З одного боку, цей закон полегшив перехід місцевих парафій УПЦ у підпорядкування автокефальній ПЦУ. Однак з іншого – закон не зміг запобігти локальним конфліктам у випадках, коли члени громади мали різні погляди на зміну релігійного центру.

Проросійські сили в Україні, як і окремі проросійські ієрархи УПЦ, були зацікавлені в провокуванні силових протистоянь між православними віруючими за церковне майно. Такі локальні суперечки допомагали російській пропаганді активно використовувати наратив про «гоніння на православних віруючих» для дискредитації уряду України на міжнародному рівні. В Москві намагалися представити факти добровільних переходів

Священні книги та реліквії згоріли внаслідок ракетного обстрілу

парафій із УПЦ у канонічне підпорядкування ПЦУ як «рейдерські захоплення храмів», що в більшості випадків не відповідало дійсності.

Найрезонансним став **Закон № 3894-IX «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій»**, ухвалений 20 серпня 2024 року¹¹⁷. Він стосується не лише УПЦ, а й будь-яких інших релігійних організацій, що мають зв'язки з російськими релігійними центрами. Закон надав їм дев'ять місяців на те, щоб добровільно розірвати такі зв'язки й довести практичними діями свою незалежність від російського впливу.

7.5. Особливості Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій»

Закон № 3894-IX заборонив діяльність Російської православної церкви в Україні й не дозволяє діяльності тих українських релігійних організацій, які зберігають афіліацію з російськими релігійними центрами. Такі релігійні організації також будуть позбавлені права користуватися державним і комунальним майном. Закон має на меті припинити втручання Росії у внутрішні справи українських церков і релігійних громад через російські релігійні центри, які Кремль і російські спецслужби використовують у війні проти України.

¹¹⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2662-19>

¹¹⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-19>

¹¹⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20>

Для практичного впровадження закону уряд в особі Державної служби з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС) отримав повноваження проводити дослідження для встановлення факту афіліації українських релігійних організацій із РПЦ та будь-якими іншими російськими релігійними центрами. На підставі проведених досліджень ДЕСС має повноваження виносити приписи щодо релігійних організацій, аби спонукати їх до розірвання таких зв'язків.

У травні 2025 року закон набере чинності повністю. Відтоді ДЕСС зможе звертатися до суду, щоби примусити виконати припис релігійну організацію, яка відмовляється це зробити добровільно. Закон передбачає доволі швидко процедуру судового розгляду, результатом якої може стати рішення суду про ліквідацію релігійної організації як юридичної особи. Однак судової заборони можна уникнути, якщо релігійна організація до завершення слухання здійснить практичні кроки, визначені в приписі ДЕСС, спрямовані на розірвання зв'язків із російським релігійним центром.

Зважаючи на повномасштабне вторгнення Росії, уряд України має достатньо аргументів, аби підтвердити легітимну мету свого втручання в релігійну сферу в умовах воєнного стану та загрози існування для України. Однак тривають дискусії стосовно дотримання принципу пропорційності під час визначення, в який спосіб уряд України може реагувати на загрози для національної або громадської безпеки, зумовлені впливом російських релігійних центрів. Зокрема, закон має кілька недоліків, які стали причиною занепокоєння з боку міжнародних організацій та експертів із релігійної свободи.

По-перше, одним із критеріїв афіліації з російським релігійним центром є наявність положень у його документах про входження до його складу української релігійної організації. Щодо цього пункту закон не містить винятків і застережень. Тому залишається відкритим питання, як керівні структури та місцеві парафії УПЦ можуть позбутися такого зв'язку з РПЦ, якщо вони не можуть вносити зміни до статутних документів

РПЦ. Це положення закону потребує роз'яснень із боку уряду, а найкраще – внесення змін до закону, які б виправили цей очевидний недолік.

По-друге, закон не містить інших засобів впливу на релігійні організації, що зберігають зв'язок із російськими релігійними центрами, крім дострокового припинення прав користування державним майном (договорів оренди) та ліквідації юридичної особи в судовому порядку. Наприклад, позбавлення статусу неприбуткової організації, введення обмежень на доходи, які мають іноземне походження, чи скасування знижених цін на природний газ, електроенергію, опалення, встановлені для релігійних організацій в Україні. Такі додаткові заходи реагування могли б спонукати українські релігійні громади не зволікати з розривом зв'язків із російськими центрами впливу, щоби зрештою уникнути крайньої санкції – ліквідації в судовому порядку.

8. ВИСНОВКИ

Зростаюча динаміка російського терору проти цивільного населення України свідчить про геноцидні мотиви агресії Росії. Володимир Путін за підтримки російського суспільства прагне не стільки захопити нові території, яких у Росії й так чимало, скільки насамперед знищити Україну як державу, націю та етнос. Успішна, демократична, вільна й незалежна Україна – це вирок путінському режиму, побудованому на корупції, клановій економіці, всездозволеності провладної партії та силових структур.

Створюючи жахливі образи зовнішніх ворогів в особі «осатанілого Заходу» та «керованої нацистами України», російський диктатор та його оточення за всяку ціну прагнуть зберегти свою корупційну владу не лише в Росії, а й на пострадянському просторі. Прагнення відродити Радянський Союз та світове домінування засліпило російську політичну еліту, яка повірила у власну пропаганду та розпочала православний джихад («священну війну») проти вигаданих ворогів під вигаданим приводом. Не цінуючи життя співгромадян, путінський режим кидає в полум'я війни сотні тисяч російських солдат, аби без жодної раціональної причини стерти з лиця землі цілі українські міста, вбити десятки тисяч цивільних людей, позбавити дому мільйони українських сімей і спровокувати найбільшу гуманітарну кризу в Європі.

Російська православна церква та інші релігійні лідери Росії беруть активну участь у цьому безумстві замість того, щоб засудити агресивну війну, викрити кремлівську пропаганду та будувати мости примирення. Російські релігійні центри стали співучасниками безлічі воєнних злочинів Росії, злочину геноциду та злочинів проти людства, поширюючи шовіністичну ідеологію «русского міра», розпалюючи ненависть до українців в російському суспільстві та заохочуючи росіян мобілізуватися для продовження агресивної війни проти України.

За таких обставин будь-яке заморожування конфлікту та збереження російського контролю над східними й південними регіонами України, а також Кримом матиме катастрофічні наслідки для місцевого населення. Російська репресивна політика не лише позбавляє мешканців окупованих

територій їхніх основоположних прав і громадянських свобод, а й спрямована на викорінення української ідентичності, знищення будь-яких ознак приналежності захоплених територій до України, спотворення історичних фактів і освітніх програм заради нав'язування шовіністичної ідеології «русского міра». Сотні інших українських церков і релігійних громад можуть зникнути через цілеспрямовані переслідування, до яких вдається російський режим. Мілітаризація суспільства, особливо дітей, та поширення ідеології ненависті до всього неросійського, безперечно, стане джерелом нової хвилі російської агресії проти України в найближчому майбутньому, незважаючи на можливі мирні угоди й домовленості про припинення вогню.

З огляду на це єдиною запорукою сталого миру та запобігання новим агресивним війнам є притягнення керівництва Росії та всіх осіб, винних у російських воєнних злочинах, до відповідальності. Такі розслідування та вироки можуть відбутися в юрисдикції Міжнародного кримінального суду, Міжнародного суду ООН щодо порушення Росією Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, національних кримінальних судів України та інших держав, а також унаслідок створення Спеціального трибуналу для покарання Російської Федерації за злочин агресії проти України.

9. РЕКОМЕНДАЦІЇ

01

Визнати Російську Федерацію державою-спонсором тероризму з огляду на постійні атаки на цивільне населення та критичну інфраструктуру України, умисне загострення гуманітарної кризи, ядерний шантаж, застосування тортур і нелюдське поводження з військово-полоненими та свавільно ув'язненими цивільними особами, зокрема релігійними діячами.

02

Запровадити додаткові економічні санкції проти Російської Федерації та персональні санкції проти російських посадових осіб і релігійних діячів, колабораціоністів, пропагандистів та інших осіб, відповідальних за репресії проти релігійних діячів і громад на окупованих територіях України та руйнування релігійних споруд, включно із запровадженням обмежень у видачі віз і наданні банківських послуг для них і членів їхніх родин.

03

Посилити міжнародний тиск на Російську Федерацію, щоби спонукати її припинити політику релігійного терору на окупованих територіях України та повернути релігійним громадам усі конфісковані будівлі та майно.

04

Об'єднати зусилля світової спільноти, включно з лідерами світових релігій, для повернення в Україну з російських в'язниць свавільно заарештованих і засуджених із політичних мотивів релігійних діячів і віруючих, а також інших в'язнів сумління з-поміж громадян України. Сприяти досягненню домовленості між українською та російською стороною про обмін полонених за формулою «всіх на всіх».

05

Підтримати розроблення та впровадження програм реабілітації для тих, хто зазнав тортур, нелюдського поводження, знущання під час російської агресії проти України. Долучити до цього процесу міжнародні організації з найкращими практиками та поширити ці програми на членів родин постраждалих.

06

Продовжити документування російських воєнних злочинів проти релігійних діячів і громад в Україні, зокрема фактів руйнування, пошкодження, пограбування релігійних споруд і завдання релігійним громадам іншої матеріальної шкоди.

07

Розробити дієві механізми відновлення документації релігійних громад, втраченої внаслідок воєнних дій або вилученої представниками окупаційної влади, для поновлення майнових прав цих громад.

08

Вдосконалювати правові акти щодо фіксування пошкоджень і руйнувань релігійних споруд, а також механізмів відшкодування вартості їх відновлення, зокрема коштом репарацій від Російської Федерації.

09

Критично ставитися до заяв російських пропагандистських медіа про нібито «утиски православних віруючих в Україні» з огляду на використання Кремлем релігії як інструменту для виправдання та посилення агресії проти України, а також на перетворення Російської православної церкви та інших російських релігійних центрів на рупори пропаганди війни, розпалювання ненависті та виправдання геноциду проти українців.

10

Нарощувати обсяги надання гуманітарної, правової, психологічної та іншої допомоги народу України через мережу церков і релігійних об'єднань, які підтримують місцеве населення, внутрішньо переміщених осіб, мешканців прифронтових і окупованих територій України.

10. ОСОБИСТІ ІСТОРІЇ СЛУЖИТЕЛІВ ЦЕРКОВ

Історія сім'ї Іллі та Катерини Кувшинових із Бердянська

Ілля Кувшинов служив пастором однієї з протестантських церков у Бердянську Запорізької області. Разом із Катериною вони виховують двох дітей. Російські війська окупували їхнє місто 28 лютого 2022 року – на третій день повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Ілля так згадує про події тієї зими, які драматично змінили їхнє життя.

Ми жили в Бердянську, розташованому на узбережжі Азовського моря. Я є пастором церкви. Ми разом із дружиною несли служіння в нашій місцевій церкві.

24 лютого ми прокинулися о п'ятій ранку від сильних вибухів і зрозуміли, що почалася війна. На третій день наше місто було повністю захоплене російськими військовими. Половина нашої церкви виїхала з міста. Але ми з дружиною вирішили залишитися й служити людям якомога довше.

Наше місто розташоване недалеко від Маріуполя. Коли росіяни руйнували його потужними бомбами, ми чули вибухи. Дуже близько. В умовах російської окупації наша церква активно допомагала маріупольцям. У її будівлі жило багато людей, які виїжджали зі зруйнованого Маріуполя. Ми готували для них їжу. Возили її в школи, де жили переселенці, які рятувалися від війни.

Було зовсім холодно. В місті пів року не було ні газу, ні опалення. Брат із нашої церкви їздив до Запоріжжя через лінію фронту й привозив необхідні ліки та продукти, оскільки наше місто було заблоковане. Він також евакуював людей із Бердянська. Таких поїздок він здійснив більш як півсотні. Іноді потрапляв під обстріли.

Одного вечора шестеро озброєних російських військових увірвалися на подвір'я нашої церкви. Мене та ще одного брата поставили до стіни. Погрожували розстріляти. Сказали, що через нашу церкву йшла зброя. Ми відповіли, що це неправда, ми просто допомагаємо всім місцевим жителям продуктами та ліками.

Після кількох годин криків і погроз вони пішли. Але за день до мене знову прийшли російські військові. Вони затримали нашого брата – водія, знаючи, що він перевозив колишнього українського військового. Нас звинуватили в тому, що ми кілька тижнів допомагали цим людям. Російські солдати багато разів погрожували прострелити мені ноги й казали, що не відпустять. Але за чотири години мене відпустили. Слава Богу, нашу церкву не закрили, тож ми продовжували богослужіння.

Однак наш брат-водій був у них у полоні 43 дні, і його дуже мучили. Але, слава Богу, щойно його звільнили з полону, він зміг виїхати з Бердянська до своєї родини.

Російські військові кілька разів заарештовували й допитували мене. Але наша історія на цьому не закінчилася. 8 березня 2024 року о другій годині ночі до нашої квартири увірвалися близько п'ятнадцяти російських військових. Вони обшукали всю квартиру. Нас звинуватили в тому, що ми приховували українських військових. Мене заарештували й посадили до тюремної камери. На другий день російські військові одягли мені мішок на голову й повели в підвал на тортури. Прив'язали до стільця й били з різних боків. Вони висміювали мою віру в Ісуса Христа та звинувачували мене в усьому.

Важко було повірити, що російські солдати були при здоровому глузді, коли сказали мені: «Ми прийшли вас звільнити». Що це за звільнення? Вони зруйнували наші міста, вбивають наших людей, зокрема жінок і дітей. Вони викрали мене посеред ночі, піддавали мене тортурам – і це звільнення? В умовах російської окупації ми навіть не можемо сказати, що думаємо. І ми

маємо бути вдячними за таку свободу? Й просто бути щасливими? І якщо ми не задоволені такою «свободою», то російські солдати нас за це вб'ють? Я не міг зрозуміти такої логіки.

Потім російські солдати обв'язали мені руки дротами й били електричним струмом. При цьому вони сміялися. Так виглядає «русскій мір», який вони принесли на нашу українську землю.

Я попросив дозволити мені вивезти сім'ю з міста й поїхати з України. Однак російські солдати почали погрожувати вбити також мою родину. Вони вставили мені в руку гранату, щоб на ній залишилися мої відбитки, а потім сказали, що якщо я спробую втекти, то проти мене сфальсифікують кримінальну справу і посадять на 12–15 років. Після цього мене знову забрали в карцер.

На той час за нас уже молилося багато людей. Добре пам'ятаю, як кілька годин молився в камері й відчував неймовірну присутність Бога. Ніби стіни в'язниці зникли, і мене оточували тисячі людей. Я міг відчувати їхні молитви. Я відчував, як Бог мене обіймає й моє серце наповнюється миром. Це дуже цінний досвід. У мене немає бажання знову проходити через тортури, але я хотів би знову так близько відчувати Бога.

Наступного дня російські військові пообіцяли звільнити мене за умови, що я передам їм інформацію про людей, які чекають на повернення української влади до нашого міста. В нас із Катєю забрали українські паспорти, щоб ми не могли виїхати. Понад три місяці я був зовсім без документів. Російські військові приходили один-два рази на тиждень уночі й погрожували, кажучи, що я їм не приніс користі й не надав потрібної інформації. Вони були злі через це.

Бог оберігав нашу церкву, і я нікому зла не зробив. На той час нам заборонили збиратися в будівлі нашої церкви. Віруючі збиралися невеликими групами по домівках.

Друзі почали нас попереджати, що залишатися в місті нам дуже небезпечно – треба виїжджати з Бердянська. Ми дивилися на ситуацію в інших окупованих містах Запорізької області та розуміли: якщо я не погоджуватимуся працювати на російську владу, мене однаково свавільно засудять або вб'ють. Але як виїжджати, коли в нас немає документів?

Ми не хотіли залишати свій народ і церкву, але хотіли отримати відповідь від Бога. Коли я попросив росіян повернути наші паспорти, вони розлютились. Однак сталося диво! Після кількох днів молитви з постом російський військовий сам прийшов до мене й повернув паспорти. Ми не могли повірити, що це сталося. Ми зрозуміли, що це відповідь від Бога. Вирішили виїжджати.

Оскільки бойові дії тривали, нам необхідно було проїхати через територію Росії. По дорозі з Бердянська мені зателефонували з російської військової комендатури та викликали на допит. Через це було дуже страшно, що ми не встигнемо доїхати до кордону або нас не випустять за російський кордон. Згодом із військової комендатури Бердянська мені повідомили, що приїдуть за мною в понеділок. Тому ми їхали два дні без відпочинку, щоб до понеділка виїхати з території Росії. Ми молилися, щоб російські спецслужби не оголосили нас у розшук і не заарештували нас у дорозі чи на кордоні.

Ми перетинали кордон уночі. Російська прикордонниця обшукала всі наші речі, знайшла Біблію й почала суворо питати, що це за книга. Я сказав, що це Біблія. Вона запитала, чи я читав її. Я сказав, що прочитав Біблію більш як десять разів. У цей момент її очі змінилися, й вона сказала: «Ох, а я навіть одного разу не можу її прочитати! Як ти зміг? Чи правда, що якщо ви читаєте Біблію, ваш світогляд змінюється?» Я сказав: «Так, змінюється. Ця книга точно змінить вас». І почав свідчити їй про Ісуса Христа!

Це було дивне відчуття. ФСБ переслідувало мене й могло заарештувати в будь-який момент. Але я був такий щасливий, що зміг розповісти про Ісуса на російському кордоні! Після цього співробітник ФСБ додатково перевірів нас і дозволив виїхати з Росії. Він також сказав, що

це диво, що ми пройшли всі перевірки за п'ять годин. Зазвичай це займає не менш як 20 годин, а іноді навіть кілька днів. У той момент ми були впевнені, що нас веде Бог.

Коли ми вже виїхали за російський кордон, військові в Бердянську приходили до мами Катерини й шукали нас. Слава Богу, наші рідні не постраждали.

Церква з розумінням поставилася до нашого рішення виїхати. Вони й далі зустрічаються по домівках, якщо дозволяють обставини. Я підтримую їх дистанційно. Щотижня ми проводимо кілька Зоот-зустрічей.

Коли російські військові кажуть по телевізору, що їм раді в українських містах, вони брешуть. Російська пропаганда бреше про все. Вони принесли нам лише біль, руйнування, звірства та страждання.

Але наш Бог панує. Він допускає прояви цього зла, але Він завжди присутній. Він підтримує нас. Ми віримо, що зло буде переможено. Наш Бог переможе! Будь ласка, моліться за безпеку нашої церкви в Бердянську.

Історія сім'ї Євгена та Олени¹¹⁸ з південного сходу України

Євген та Олена були служителями однієї з церков на території України, окупованій російськими військовими. Вони поділилися свідченням про релігійні переслідування, яких зазнали з боку російської влади.

До початку повномасштабної російської агресії проти України ми жили сім'єю в одному з міст на південному сході України. В місцевій євангельській церкві ми присвятили себе служінню в недільній школі.

Коли наше місто повністю окупували російські військові, ми вирішили залишитись і продовжувати служити Богу та людям. Наша сім'я нещодавно всиновила дітей. Ми знали, що це ускладнить нашу ситуацію, оскільки російська влада практикувала примусову депортацію українських дітей-сиріт до Росії під приводом їх «захисту». Однак із перших днів захоплення росіяни казали нам, що їхня присутність тимчасова і скоро вони повернуться назад до Росії.

Наша церква продовжувала служіння, а ми й далі служили в недільній школі. Водночас пересуватися містом було небезпечно через велику кількість російських військових. Вони грабували магазини, аптеки, заправки. Як виявилось, російське командування не забезпечило солдат усім необхідним під час вторгнення.

Жителів нашого міста заарештовували, особливо тих, хто був не згодний із російською окупацією, розмовляв українською або якимось протидіяв російському вторгненню. Багато сімей виїжджали на вільну територію України. Ми допомагали тим, хто евакуювався на підконтрольну українському уряду територію. Церкви з інших регіонів України передавали нам гуманітарну допомогу, а ми роздавали її нужденним. Це було вкрай важливе служіння нашої церкви й інших церков у перші місяці російської окупації, бо в місті не було достатньо продуктів і ліків.

Російські військові почали рейди до церков із перевірками. Євген як служитель був відповідальний за церковну будівлю. Було багато мародерів, тож її доводилося охороняти вдень і вночі. Звісно, коли до церкви приходили озброєні російські військові, то від них неможливо було захиститися. Вони поводитися дуже зухвало й принижували всіх присутніх у церкві. Ці люди сприймали протестантів як сектантів та екстремістів, які не повинні існувати. Незважаючи на це, Бог оберігав нашу церкву. Ми чули про арешти та вбивства пасторів на окупованих Росією територіях, але покладалися на Божу милість і продовжували служіння.

Одного недільного ранку озброєні російські військові зі щитами, в касках, із закритими обличчями оточили будівлю церкви під час богослужіння. Вони заблокували подвір'я, увірвалися в коридор церкви, оточили її служителів разом із Євгеном, який чергував у коридорі. Їх примусили оголюватися й показувати, чи вони мають українські патріотичні татування. Коли військові побачили, що у служителів церкви взагалі немає татувань, то повели їх на допит.

Російські військові застосовували до служителів церкви фізичне та психологічне насильство. Вони постійно погрожували, що вдаватимуться до тортур, звинувачуючи в тому, що «через такі церкви, як ваша, на Донбасі вбивають дітей». У будівлі нашої церкви відбувались обшуки. Шукали екстремістську літературу та зброю. Звісно, нічого такого в церкві не було. Натомість російські військові розлютились, знайшовши літературу українською, включно з Бібліями та Новими Завітами. Вони погрожували навіть жінкам і дітям. У всіх віруючих, які були на богослужінні, перевірили документи. Обшуки та перевірки тривали з ранку до вечора. Вже під вечір Євгена одним з останніх відпустили. Російські військові заборонили церкві збиратися й заявили, що конфісковують будівлю.

¹¹⁸ Імена змінено з міркувань безпеки.

Ми чули, що росіяни вже почали відбирати деякі церкви. Наступного дня ми поїхали до нашої церкви, щоб забрати хоча б деяке майно. Проте російські військові не дозволили нам забрати навіть особисті речі.

Після цього ми почали збиратися по домах. У церкві вже існували домашні групи, тож для нас це не було новою практикою. З початком російської окупації, коли стало небезпечно пересуватися містом, служіння домашніх груп набуло ще більшої актуальності.

Ще кілька місяців ми прожили під російською окупацією, поки російська влада не почала висувати зауваження до будь-якої форми церковного служіння, до будь-якого прояву свободи, до будь-яких залишків української ідентичності.

На нас постійно тиснули, щоб ми отримували російські паспорти й приймали громадянство Росії. Російські військові приходили на богослужіння та зібрання віруючих у різних містах і перевіряли документи. Однак ми не хотіли отримувати російські паспорти. Ми скористалися можливістю отримати дозвіл на проживання, однак виявилось, що такий статус не дає жодних прав.

Наші дані були в базі ФСБ – ми значилися там як «сектанти», тобто «екстремісти». Під час перевірок документів на нас знов і знов тиснули як на неблагонадійних. Погрожували, що відберуть дітей.

Якось уночі до нас у двір увірвалися російські військові. Вони повалили Євгена на землю та зв'язали. Олені заламали руки й поставили обличчям до стіни. Діти залишалися вдома, й хоча ми кричали військовим, щоб не лякали їх посеред ночі, однаково цілий підрозділ штурмував наш будинок зі зброєю та щитами. Діти перелякалися, коли до їхньої спальні увірвалися озброєні військові.

Весь дім було перевернуто обшуками. Ще минулого року нас змусили підписати документи, що ми начебто поінформовані про неможливість залишатися в нашому місті. Рішення про нашу депортацію ґрунтувалося на цьому документі. Російські військові хотіли негайно вивезти нас із міста, однак їм потрібно було зібрати групу для депортації. Тож ми вмовили їх дозволити нам виїхати на власному авто.

Нас депортували разом із дітьми. Всю дорогу російські військові супроводжували нас на військовому автомобілі. Крім того, один озброєний офіцер ФСБ постійно був у нашому авто. На шляху було багато російських контрольних-пропускних пунктів, де процедури фільтрації тривали кілька годин. Зрештою нам видали наказ про видворення з «російської території» та заборону на в'їзд до Росії на 30 років. Ми були змушені залишити все: дім, бізнес, друзів, церковне служіння та рідне місто. А втім, ми вдячні Богу за те, що в нас не забрали дітей, не розлучили нашої сім'ї, і ми живими врятувалися з російської окупації.

На новому місці – в іншій країні – ми продовжуємо й віримо, що Бог надалі вестиме нас Своїм шляхом. Ми підтримуємо зв'язок із нашою церквою, яка зараз розкидана по різних містах. Ми знайшли нове служіння в українській церкві за кордоном. Ми далі служимо Богу й чекаємо, коли Він дасть нам змогу повернутися додому.

11. Післямова

Доповідь *«Віра під російським терором»* висвітлює жахливі реалії життя на тимчасово окупованих територіях України, пропонуючи безцінні свідчення з перших уст. В епоху, коли дезінформація процвітає, ця доповідь є маяком правди, який сміливо викриває геноцид українців і систематичні утиски релігійної свободи, що їх чинять російські війська.

Режим Путіна взяв на озброєння дезінформацію та пропаганду, використовуючи розгалужені глобальні мережі, добре фінансованих лобістів і вплив на медіа, щоби фальшиво представити війну Росії проти України як благородний захист «моральних та християнських цінностей». Визнаючи глибоку прихильність західного світу, й особливо США, до релігійної свободи та прав людини, Росія прагне маніпулювати світовою думкою, поширюючи неправдиві твердження про відсутність релігійної свободи в Україні, щоби підірвати міжнародну військову та гуманітарну допомогу українському народу.

Ця доповідь натомість розкриває сувору реальність російського терору на окупованих територіях України – систематичний наступ на релігійну свободу, спрямований проти представників усіх конфесій. Церкви зачиняють, сотні духовних святинь знищують, захоплюють, грабують або перепрофільовують, релігійних лідерів переслідують, катують і навіть убивають, а цілі релігійні громади утискають унаслідок цілеспрямованих намагань Росії стерти духовну та культурну ідентичність України. В цій доповіді наголошується: якщо Росію не зупинити й вона досягне своєї мети – поглине Україну, такий самий терор і репресії охоплять усю країну.

Що робить цю доповідь унікальною, то це її джерела: вона містить свідчення безпосередньо тих, хто щодня переживає російські звірства. Це не просто дослідження та фіксація фактів, а й потужний інструмент протидії кремлівській пропаганді. Ця публікація надає чіткі та неспростовні докази російських воєнних злочинів, релігійних переслідувань і геноциду українського народу.

Я глибоко вдячний Місії Євразія за можливість ознайомитися з правдивими свідченнями очевидців із місця подій. Я безмежно пишаюся нашими партнерами на місцях, церковними лідерами в Україні та моїми колегами, чий знання, відданість і мужність уможливили це дослідження. Їхні невтомні зусилля, часто з величезним особистим ризиком, є прикладом надзвичайної відданості правді та справедливості.

Читаючи ці сторінки, я закликаю вас пам'ятати про життя, які стоять за цими словами, – про людей і громади, які зазнають неймовірних труднощів, але залишаються непохитними у своїй вірі та ідентичності. Нехай ця доповідь надихне вас бути разом із Україною в її боротьбі за свободу, демократію та суверенітет, протиставляти дезінформації правду й виступати за справедливість для пригноблених.

Сергій Рахуба
Президент
Місія Євразія

Віра під російським терором

Аналіз релігійної ситуації в Україні

Електронне видання

Автор і дослідник: **Михайло Брицин** (Місія Євразія)

Редактор і співавтор: **Максим Васін** (Інститут релігійної свободи)

Літературна редакторка: **Аліна Кокошко** (Fayno Development)

Дизайнерка: **Анна Буковська** (Fayno Development)

Джерела фотографій: Shutterstock, Adobe Stock, Getty Images

© Місія Євразія, США, 2025

P.O. Box #100, Franklin, TN 37065, United States

Телефон: +1 615 435 3720

info@missioneurasia.org

MissionEurasia.org

Видавець «Пугач О. В.»

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи

ДК №1560 від 05.11.2003 р.

E-mail: olgapugach@ukr.net

Щоб бути в курсі тенденцій розвитку релігійної свободи та прав людини в Євразійському регіоні або співпрацювати й підтримувати наші стратегічні ініціативи, зв'яжіться з Місією Євразія за електронною адресою: info@MissionEurasia.org або відвідайте вебсайт: MissionEurasia.org

Росія прагне створити імідж релігійної країни, яка захищає традиційні цінності. Це не має нічого спільного з реальністю. Правозахисники документують численні порушення на окупованих територіях України, серед яких накладення штрафів за молитви в «невстановлених місцях», перетворення молитовних будинків на військові бази, викрадення священників просто з подвір'я церкви, спалення Біблій та зрізання хрестів із євангельських церков, примушування священників працювати зі спецслужбами та порушувати тайну сповіді тощо. Релігійні діячі та віруючі різних церков і релігійних організацій на окупованих територіях України не мають жодних механізмів, аби це зупинити. Росія перекреслює свободу релігії як таку. Саме про це на основі фактів та зібраних свідчень і йдеться в цій доповіді.

***Олександра Матвійчук**, лауреатка Нобелівської премії миру 2022 року, правозахисниця, голова Центру громадянських свобод (Україна)*

Цей звіт підготовлений одним із найавторитетніших в Україні центрів моніторингу та аналізу релігійної свободи. Цей центр має багаторічну репутацію завдяки своїм цінним дослідженням, які визнають політики й експерти як на національному, так і на міжнародному рівні. Звіт висвітлює трагічні та системні порушення релігійної свободи російськими військами на окупованих територіях України. Нині Росія є головним порушником свободи совісті у світі, лицемірно звинувачуючи інших, особливо Україну, в тих самих діях, які сама вчиняє. Російська пропаганда вміло маніпулює поняттям релігійної свободи, щоби зрештою зазіхнути на неї, де тільки можливо. Цей звіт має на меті деконструвати таку пропаганду та висвітлити правду про ситуацію на місцях.

*Архимандрит **Кирило Говорун**, професор еkleзіології, міжнародних відносин та екуменізму у Коледжі Святого Ігнатія, Університетський коледж Стокгольма, та директор Екуменічного інституту Гаффінгтона при Університеті Лойоли Мерімаунт у Лос-Анджелесі*

Ця доповідь – обов'язкове до прочитання дослідження про численні способи, якими Росія систематично переслідує українських християн усіх конфесій в окупованих регіонах України. Вона насичена інформацією, аналізом та історіями тих, хто вижив. Переслідування християн є обурливим, тому інші християни в усьому світі мають бути солідарні з українськими віруючими в їхніх стражданнях.

***Лорен Гомер**, адвокатка та захисниця релігійної свободи з 1990 року в Росії, Україні та інших колишніх радянських республіках, президентка Law and Liberty Trust у Вашингтоні, округ Колумбія (США)*

ISBN 978-966-8359-82-8 (WebPDF)

MISSION
EURASIA